બિંદુમાં સિંધુ

લેખક

મુનિ ચંદ્રપ્રભસાગરજી

(ચિત્રભાનુ)

આઠ આના

અનુક્રમણિકા

ત્રીજી આવૃત્તિ ૧૯૫૭ નકલ ૧૦૦૦

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગાંધી રસ્તો અમદાવાદ

મુદ્રક

શાહ ગિરધરલાલ ફુલચંદ સાધના મુદ્રણાલય

દાણાપીઠ-ભાવનગર

નૈવેદ્ય

ગુલાબ એ ફૂલોનો રાજા છે એનો રંગ, એનું રૂપ, એની સુગંધ, એની રચના, એની પાખડીઓ-બધું જ અપૂર્વ! જોનાર એના પર મોહી પડે છે પણ એ ગુલને પોતાનું આ અપૂર્વ સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત કરતા પહેલા મૂક વ્યથામા કાંટાના કેવા જખમો સહેવા પડ્યા છે, તે એના નાજુક હૃદય સિવાય કોણ જાણે?

મહાપુરુષોના જીવન પણ એવા જ હોય છે એ સૌને ગમે છે પણ સત્યમ્ શિવમ્ ને સુંદરમ્થી પોતાના જીવનને ભરતા એમણે જે મૂક અર્પણો કર્યા હોય છે, તે એમના નિર્મળ આત્મા વિના કોણ જાણે?

અને કોઈ કવિ એ વેદના કે અર્પણનો ઇતિહાસ લખવા બેસે તોય માત્ર પ્રસંગ આલેખી શકે, એ ભાવોનું સંવેદન તો કોઈ સહૃદયી હૃદય જ કરી શકે ને!

આ પુસ્તકમા એ સિંધુ જેવા ઉદારચરિત મહાન પુરુષોના જીવનવૃત્તના થોડા બિંદુઓ આપ્યા છે કોઈ ન ભૂલે કે એ બિંદુઓએ જ સિંધુ સર્જ્યો છે! આ જીવન બિંદુ ઓ કોઈનું લક્ષબિંદુ બને એમ ઇચ્છુ છુ,

જૈન ઉપાશ્રય
જૈન મરચન્ટ સોસાયટી
અમદાવાદ ૭

—ચિત્રભાનુ

મૈત્રી

મૈત્રી ભાવનુ પવિત્ર ઝરણુ, મુજ હૈયામા વહ્યા કરે;
શુભ થાઓ આ સકળ વિશ્વનુ, એવી ભાવના નિત્ય રહે ૧

પ્રમોદ

ગુણથી ભરેલા ગુણી-જન દેખી, હૈયુ મારુ નૃત્ય કરે,
એ સંતોના ચરણ કમળમા, મુજ જીવનનુ અર્ઘ્ય રહે ૨

કારુણ્ય

દીન, ક્રૂર ને ધર્મવિહોણા, દેખી દિલમા દર્દ રહે,
કરુણા ભીની આંખોમાથી, અશ્રુનો શુભ સ્રોત વહે ૩

માધ્યસ્થ

માર્ગ ભૂલેલા જીવન-પથિકને, માર્ગ ચિંધવા ઊભો રહુ,
કરે ઉપેક્ષા એ માર્ગની, તો યે સમતા ચિત્ત ધરુ ૪

ઉપસંહાર

મૈત્યાદિ આ ચાર ભાવના, હૈયે ચન્દ્રપ્રભ લાવે
વેર-ઝેરના પાપ ત્યજીને, મંગળ ગીતો એ ગાવે ૫

—ચન્દ્રપ્રભસાગર

લઘુ અને ગુરુ

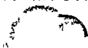
સૂર્ય પોતાના પ્રતાપી કિરણોથી જગતને પ્રકાશિત કરી રહ્યો હતો. નિર્ગ્રન્થનાથ ભગવાન મહાવીર જ્ઞાનના કિરણોથી પ્રાણીસમૂહના હૈયાઓને પ્રકાશિત કરી રહ્યા હતા

વસુધરાને પાવન કરતા પ્રભુ આજ તો રાજગૃહનગરના મનોહર ઉદ્યાનમા પધાર્યા છે ગુણશિલચૈત્યમા પ્રભુએ આસન જમાવ્યુ છે મગધરાજ બિબિસાર અને પ્રજાજનો પ્રભુનાં દર્શને આવ્યા છે સૌના હૈયામા હર્ષ તો કયાય મા'તો નથી

શુ પ્રભુના શાન્ત નયનો છે! શુ એમની સૌમ્ય આકૃતિ છે! શુ એમનો સયમથી દીપતો દેહ છે! અને વાણી ? વાણી તો નગાધિરાજ પરથી વહેતી ગગાની જેમ છલ છલ કરતી વહી રહી છે! સૌ એને સાભળી પરમ પ્રસન્ન બન્યા છે

આ વખતે સૂર્ય જેવા તેજસ્વી અને ચન્દ્ર જેવા સૌમ્ય શ્રી ગૌતમે માનવહૈયામા ઘોળાતો પ્રશ્ન પૂછ્યો

'પ્રભો! આત્મા શાથી ભારે બની અધોગતિને પામે છે? અને કયા પ્રકારે હળવો બની ઊર્ધ્વ ગતિને પામે છે?'

પ્રશ્ન ગભીર હતો છતા સમયોચિત હતો સૌને જીવનના ભારથી હળવા બનવુ હતુ એટલે સૌની જિજ્ઞાસા વધી વાતનો મર્મ જાણવા સહુ ઉત્સુક બન્યા

ભગવાનના કરુણા નીતરતા નયનો સભા પર ઠર્યા થોડી વારે એ બોલ્યા

'ગૌતમ ! તુબડુ તરવાની શક્તિવાળુ છે, એ સૌ જાણે છે એક માણસ એ તુબડુ લાવે એ સારુ હોય, સૂકુ હોય, કાણા વિનાનુ હોય પછી એ તુબડા પર ચીકણી માટીનો લેપ કરે, અને એને સુકાવે સુકાયા પછી વળી લેપ કરે, વળી સુકાવે આમ આઠ આઠવાર પટ આપે પછી એને પાણીમા નાખે, તો શુ તરવાના સ્વભાવવાળુ એ તુબડુ તરશે ?'

'ના, પ્રભો !' આખી સભા એક અવાજે બોલી

પછી ભગવાન બોલ્યા

"આ રીતે આઠવાર લેપ કરેલા તુબડાને પાણીમા નાખે તો, એ તરવાની શક્તિવાળુ તુબડુ પણ પાણીમા તરતુ નથી, બલકે ડૂબી જાય છે, તેમ આત્મા પણ હિસા, અસત્ય, ચોરી, અસયમ, ક્રોધ, માન, માયા ને લોભના કુસસ્કારોથી લેપાયેલો ભારે થઈ જાય છે તરવાની આપ આવડત છતા, એ ડૂબે છે"

હૃદય ને બુદ્ધિને સ્પર્શતો આ ઉપદેશ સાભળી સભા ડોલી રહી આગળ વર્ધમાને કહ્યુ

'પણ ગૌતમ ! એ તુબડા પરના લેપનો પહેલો થર કોહવાય અને ઊખડી જાય તો એ થોડુ અદ્ધર આવે, વળી એક થર ઓછો થતા વધુ ઊચે આવે, એમ કરતા એ બધા થર ઊતરી જતા, તુબડુ મૂળ સ્વભાવે હળવું થતા, પાણીની સપાટી પર તરવા લાગે તેજ રીતે આત્મા પણ અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય, સયમ, અપરિગ્રહ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરળતા ને નિર્લોભતાના

આચ સુધી કુસંસ્કારોને નિર્મૂળ કરી, આઠે કર્મોનો ક્ષય કરી હળવો બની ઊર્ધ્વગતિ પામે છે '

ગૌતમે ભગવાનના ઉપદેશનો સાર તારવતા કહ્યુ

'એટલે, પ્રભો! કુસંસ્કારોથી આત્મા ભારે થઈને અધોગામી બને છે સુસંસ્કારોથી આત્મા હળવો બની ઊર્ધ્વગામી બને છે!'

પ્રભુના દર્શન કરી પાછા ફરતા સભાજનોના મુખ પર જાણ્યાનો પ્રકાશ હતો અને રાજગૃહના ઘરઘરમા એની ચર્ચા હતી

વીતરાગનો માર્ગ

આ વાત સાંભળીને તો દેવોની આંખમા પણ આંસુ આવ્યાં

'એક સંસારી મરીને સ્વર્ગે ગયો અને એક સાધુ મરીને નરકે ગયો!'

એક જિજ્ઞાસુએ આનુ કારણ એક ચિન્તકને પૂછ્યુ 'આમ કેમ બન્યુ ? નીચે રહેલો ઉપર ગયો અને ઉપર રહેલો નીચે ગયો ?'

ચિન્તકે કહ્યુ 'સંસારી રાગમા રહેવા છતાં ત્યાગી ઓનો સંગ કરતો જ્યારે સાધુ ત્યાગમાં રહેવા છતા રાગી ઓનો સંગ કરવા ઝંખતો, એટલે રાગી અંતથી ત્યાગી થયો અને ત્યાગી અંતરથી રાગી થયો

વીતરાગનો માર્ગ આ છે રાગનો ત્યાગ અને ત્યાગનો રાગ

જાગૃતિનો જય હો

વસન્તના વાયરા ફૂંકાયા છે કોયલ આંબાવાડિયાને ગજવી રહી છે એક સંત આસોપાલવના વૃક્ષ નીચે ચિન્તનમાં ડૂબેલ છે એમના જ્ઞાનની કીર્તિ ચારે દિશામાં પ્રસરેલી છે

એમના દર્શને તે દેશના મહાન વિજયી મહારાજા આવ્યા એમનું રાજ્ય વિશાળ છે વૈભવ અપાર છે એમના નામથી શત્રુઓ કંપી ઊઠે છે! એમણે આવી સંતને નમન કર્યું, પણ એમના નમનમાંય ગર્વનો પડછાયો તો હતો જ!

સંત એમના મનની વાત પામી ગયા સંતે આશીર્વાદ આપી કહ્યું 'રાજન! એક વાત પૂછું? તમે આટલું વિશાળ ને સમૃદ્ધ રાજ્ય તો મેળવ્યું, પણ કોંકવાર કોઈ નિર્જન રણમાં તમારા પ્રાણ તરસને લીધે ઊડી જવાની તૈયારીમાં હોય, ત્યાં કોઈ પાણીના એક પવાલાના બદલામાં તમારા રાજ્યનો અર્ધો ભાગ માગે તો તમે આપો ખરા?'

રાજાએ નમ્રતાથી ઉત્તર વાળ્યો 'હા, એવા સંયોગોમાં અર્ધું રાજ્ય પણ આપું!'

સંતે આગળ ચલાવ્યું 'અને એ પાણી પીધા પછી એવો કોઈ ભયંકર રોગ ઊપડે કે તમારો જીવ જવાની પળ આવે,

તેવામા કોઇ વૈદ્ય આવી તમને સ્વસ્થ કરવાના બદલામા બાકીનુ અર્ધુ રાજ્ય માગે તો ?'

રાજાએ ઉત્સાહમા આવી કહ્યુ 'તો શુ, પ્રભો ! એ બાકીનુ અર્ધુ રાજ્ય પણ આપી દઉં જીવથી વધુ વહાલુ શુ છે !'

સત રાજાના અતરમા સોસરી ઊતરી જાય એવી ગભીર વાણીમા કહ્યુ 'અરે, ભલા રાજા ! ત્યારે પાણીના એક પવાલાના બદલામા જે રાજ્ય આપી દેવુ પડે, એવા સામાન્ય રાજ્યને મેળવવા ને સાચવવા માટે તે તારા અમૂલ્ય જીવનને ધૂળ કર્યું ! અને એનો અફસોસ કરવાને બદલે ઊલટો ગર્વ કરે છે !'

આ સચોટ દલીલથી રાજાની ઊંઘ ઊડી ગઇ ! મનમા જાગૃતિ આવતા રાજાની આખમા નમ્રતાના નીર આવ્યા એનુ માથુ નમ્રતાથી સતચરણમા ઢળ્યુ, અને આમ્રના વૃક્ષ પર બેઠેલી કોયલ જાણે ટહુકી રહી

'આત્મજાગૃતિનો જય હો !'

★

વિનિમય

એક ધૂર્ત, ઉપર ઘી અને નીચે પાણી ભરી ઘીનો ઘડો

એક ધૂર્ત, ઘીના ઘડામા ઉપર ઘી અને નીચે પાણી ભરી, ઠોકને કસાવા જઇ રહ્યો હતો

બીજો ધૂર્ત પિત્તળના કડા પર સોનાનો જાડો ઢોળ ચડાવી વેચવા જઈ રહ્યો હતો

માર્ગમા બને સામસામા મળ્યા. પહેલાએ કહ્યુ 'ઘી લેવુ છે ?'

'હા, પણ તારે આ સોનાનુ કડુ લેવુ છે ?' ધૂર્તે પૂછ્યુ

ચાલો આપણે વિનિમય કરીએ. તમે આ ઘડો લઈ જાઓ હુ કડુ લઇ જાઉં

આ સમજ્યો મે છેતર્યો બીજો સમજ્યો મે બનાવ્યો

જગતમા પણ આમ જ આપ-લે ચાલે છે ને !

વિજયધ્વજ

વારાણસીની વિદ્વત્સભા એ દિવસે ધ્રૂજી ઊઠી અનેક સભાઓને જીતી, એક દિગ્વિજયી પંડિત એ દિવસે વારાણસીના વિદ્વાનો સાથે જ્ઞાનચર્ચા કરવા આવવાનો હતો પાચસો તો તેની આગળ વિજયધ્વજ હતા

એ આવ્યો સભા ભરાઈ ઘણા દિવસો સુધી શબ્દરૂપી મેઘમાળાની ઝડી વરસી અને કાર્તિકની પૂર્ણિમાના દિવસે એણે સભાનો જય કર્યો. વિદ્વત્સભાના સઘળા પંડિતો શરમથી મસ્તક નમાવી રહ્યા

વિજયી પંડિતે સિંહગર્જના કરી 'હજુ કોઈ છે બાકી? હારુ તો આ પાચસો વિજયધ્વજો મૂકી એના ચરણોમા પડુ '

એક યુવાને આ ઘોષણા ઝીલી લીધી સૌની દૃષ્ટિ એ તેજસ્વી મૂર્તિ તરફ ખેચાઈ તુષારધવલા માતા સરસ્વતી એના પર આશીર્વાદ વર્ષાવી રહ્યા હોય એવા તેજ એની મુદ્રા પરથી વેરાતા હતા

તે યુવાનના મુખમાથી જ્ઞાનના તેજથી ઝળઝળતી અકાટ્ય દલીલો પ્રગટવા લાગી અગાધ તર્કબળથી એણે એ દિગ્વિજયી વિદ્વાન પર વિજય મેળવ્યો, અને ત્યારે જ સૌને ખબર પડી કે, આ તો ગુજરાતમાથી અભ્યાસ કરવા આવેલ ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી છે

મહાસભાએ પ્રસન્ન થઈને એમને ન્યાયવિશારદનુ બિરુદ આપ્યુ આ વિજય મેળવીને એ ગૂર્જરભૂમિમા પધાર્યા, પણ એમનુ મસ્તક ગર્વથી ઉન્નત હતુ, વિદ્યાના ગૌરવની સાથે વિદ્વત્તાનો ગર્વ એમના ઓષ્ઠને ધનુષ્યની જેમ ખેચાયેલા રાખતો હતો પાચસો પાચસો વિજયધ્વજો એમની આગળ ચાલતા હતા, અને વાહવાહ કરનારુ પડિત મડળ એમની આસપાસ દિવ્ય ભામડલની જેમ એમની પ્રતિભા પ્રસારી રહ્યુ હતુ

આ સમાચાર મહાયોગી શ્રી આનદઘનજીને મળતા એમના નયનોમા આનદ ને વેદનાના આસુ ઉભરાયા! અરે, જ્ઞાનનો ગર્વ સાધુને ન શોભે! નમ્રતા એની જીવનસગિની હોય!

એક નમતી સાઝે ઉપાધ્યાયજીને એ મળ્યા, અને જ્ઞાન ગોષ્ઠિ કર્યા પછી ઠાવકુ મો રાખીને સ્મિતપૂર્વક યોગીરાજે પૂછ્યુ

'ઉપાધ્યાયજી! કેવળજ્ઞાનીઓનુ અને ચૌદ પૂર્વધરનુ જ્ઞાન આપણા જ્ઞાન કરતા વધારે કે ઓછુ?'

સાશ્ચર્ય ઉપાધ્યાયે કહ્યુ 'શુ બોલો છો યોગીરાજ! એ તો જ્ઞાનનો સિન્ધુ કહેવાય આપણુ જ્ઞાન તો એની આગળ માત્ર એક બિન્દુ!'

યોગીરાજે મધુર સ્મિત કર્યું 'હા, તો એમની આગળ વિજયધ્વજની લાખ લાખ હારમાળા ચાલતી હશે, ખરુંને?'

આ સાભળી ઉપાધ્યાયજીનો આત્મા યોગીને ચરણે નમી રહ્યો અને ગર્વના પાણી નેત્રોદ્વારા ઝરી ગયા

ત્યા દિવ્ય ધ્વનિ થયો सा विद्या या विमुक्तये–વિદ્યા તે કે જે વાસનામાથી મુક્તિ અપાવે ગર્વમાથી નમ્ર બનાવે

વાણીનો વિવેક

એક નગરપતિને દુઃસ્વપ્ન આવ્યું કે એના દાંતની આખી બત્રીસી તૂટી પડી આ સ્વપ્નથી નગરપતિ ઝબકી જાગ્યો યુવાનવયમાં દાંતની બત્રીસી પડી જાય, પછી તો થઈ રહ્યું ના! મુખકમળની શોભા કુસુમકળી જેવા દાંત એ દાંત પડી જાય પછી મુખની શોભા શી? બહાર મો કઈ રીતે બતાવાય?

નગરપતિએ પ્રભાતે જોશીઓની એક સભા બોલાવી તેઓને પૂછ્યું 'મને આવું સ્વપ્ન આવ્યું છે એ સ્વપ્નનો ફલાદેશ કહો'

સભામાં બે સમર્થ, ભૂતભાવિને ભાખનારા, જોશી હતા.

એક સ્વપ્નવેત્તાએ કહ્યું 'આપનું સ્વપ્ન ઘણું જ ભયકર છે'

આ વાક્ય સાભળતા સભામા ભય છવાઈ ગયો

એણે આગળ ચલાવ્યું 'આપની બત્રીસી પડી ગઈ, એનો અર્થ એ જ કે આપનું આખું કુટુમ્બ મરણને શરણ થશે આપ જોયા જ કરશો અને એક પછી એક સૌ સગાવહાલા મૃત્યુ પામશે' જોશીએ સ્પષ્ટ કહી નાખ્યું સભામા સ્તબ્ધતા સાથે શોક છવાઈ ગયો

સ્વપ્ન અને વાણીના વિવેકના વેત્તા બીજા જોશીએ કહ્યું 'પ્રભો! હું આનો ફલાદેશ વિચાર કરી, આવતી કાલે પ્રભાતે કહીશ'

નગરપતિ બીજા દિવસની પ્રતીક્ષા અનિમેષ નયને કરી રહ્યો. એના હૈયા પર શોકનો ભાર હતો. મુખ પર ચિન્તા હતી બીજા દિવસે વિદ્વાનોની સભા મળી સૌ એ વિદ્વાનના શબ્દો ઝીલવા ઉત્સુક બન્યા હતા

વાણી-વિવેકના વેત્તાએ ગભીરતાપૂર્વક કહ્યુ 'આપ ધારો છો એટલુ આ સ્વપ્ન ભય કર નથી. આ સ્વપ્ન તો આપના દીર્ઘાયુષ્યનુ સૂચક છે આપનુ આયુષ્ય એટલુ તો દીર્ઘ છે કે આપના કુટુમ્બમાથી કોઇને ય આપનુ મૃત્યુ જોવાનો પ્રસગ નહિ આવે પ્રભો! આપનુ આયુષ્ય ઘણુ જ દીર્ઘ છે, એટલો જ આ સ્વપ્નનો ફલાદેશ છે'

ફલાદેશ સાભળી, પ્રસન્ન થયેલો નગરપતિ જ્યારે વિદ્વાનને પુરસ્કાર આપી રહ્યો હતો, ત્યારે વિદ્વાનોના મનમા વાણીના મહિમાનુ મન્થન ચાલી રહ્યુ હતુ ફલાદેશ એક જ, પણ વાત મૂકવા મૂકવામા કેટલુ અન્તર?

માણસની વાણીમા કેવો જાદુ ભરેલો છે! એ અમૃતને ઝેર બનાવી શકે ઝેરને અમૃત બનાવી શકે એ આનન્દમા શોકની હવા ઊભી કરી શકે શોકમા આનન્દની હવા સર્જી શકે માણસ આ પોતાની જાદુઈ શક્તિ સમજી જાય તો સસાર કેવો સુમધુર બની જાય!

જેણે છોડયુ, તેને કોઈ ન છેડે !

ત્યાગ અને ભોગની તેજછાયાથી બનેલા આ જગતનો વિચાર કરતા ને ઊઘડતા પ્રભાતના કિરણોમા સ્નાન કરતા મહા મુનિ રાજગૃહની શેરીઓમાથી પસાર થઈ રહ્યા હતા

એમની નજરે એક દૃશ્ય પડયુ, અને એ થભી ગયા એક કૂતરુ મોમા હાડકુ લઈ પૂર ઝડપથી દોડી રહ્યુ હતુ અને દશેક કૂતરાએ તેનો પીછો પકડ્યો હતો

એના જ જાતિભાઇ, એને ન પહોચે તો થઈ રહ્યુ ના ? થોડે જ આઘે જતા એના પર બધાય કૂતરા ત્રાટકી પડયા કોઇએ એના બરડામા બચકુ ભર્યું, કોઈએ એનો પગ ઝાલ્યો, કોઇએ એને ધૂળ ભેગુ કર્યું એ રીતે જોતજોતામા તેને લોહી-લુહાણ કરી મૂકયુ

અ તે એ શ્વાન થાકયુ પોતાનો જીવ બચાવવા એણે એ હાડકાને પડતુ મૂકયુ તે જ ક્ષણે સહુએ એને છોડી દીધુ દશમાના એકે એ હાડકુ ઊચકી લીધુ

યોગીરાજ તો આશ્ચર્યભેર જોઈ જ રહ્યા હતા

હવે પેલા નવ, આ એમના જ સાથી પર ત્રાટકયા અને પહેલા શ્વાનની જેમ એને પણ ધૂળ ભેગુ કર્યું આ બીજા કૂતરાએ પણ પહેલાની જેમ પોતાનો જીવ બચાવવા હાડકુ છોડી દીધુ

હાડકુ ત્રીજાએ ઝડપ્યુ અને પેલા આઠેય કૂતરાએ આ ત્રીજા પર હુમલો કર્યો પેલા લોહીભીના બે કૂતરા પૂછડી દાબી, એક ખૂણામા ઊભા ઊભા ભસી રહ્યા હતા હવે એમને ભય નહોતો, કારણ કે લડાયક કૂતરાઓની નજર પેલા હાડકા પર જ હતી અને જેની પાસે તે હાડકુ હોય તેના પર એ ધસતા હતા અને તેને લોહીભીનુ કરતા હતાં

મુનિ વિચારી રહ્યા હતા કે જે ગ્રહણ કરે તે દુ ખી થાય છે, જે છોડે છે તે સુખી થાય છે પરિગ્રહમા બધન છે ત્યાગમા મુક્તિ છે

આ રસહીન અને શુષ્ક હાડકુ પકડનારને પણ આટલુ લોહી આપવું પડયુ, તો રસભર વસ્તુમા આસક્ત રહેનારને તો કેટલુ લોહી આપવુ પડશે?

જેણે છોડયુ તેને કોઈ છેડતુ નથી

જે પકડે છે, તેની પાછળ સૌ પડે છે

ટૂઇલેરીસ મહેલના સ્નાનાગારની મરામત નેપોલિયને કરાવી ખડ તૈયાર થતાં મહેલના અધિકારીઓએ ફ્રાન્સના શ્રેષ્ઠ ચિત્રકારો પાસે ત્યાં સુંદર ચિત્રો દોરાવ્યા. સ્નાનગૃહ પૂર્ણ થતાં નેપોલિયન સ્નાન કરવા ગયો ત્યાં એની નજર દીવાલ પર ગ્હેતાં સ્ત્રીઓનાં ચિત્રો પર પડી એ સ્નાન કર્યા વિના જ પાછો વળ્યો અને અધિકારીઓને હુકમ કર્યો, 'નારી સન્માન જાળવો સ્નાનગૃહ પાસે સ્ત્રીઓના ચિત્રો દોરી નારીનુ અપમાન ન કરો જે દેશમાં નારી આમ વિલાસનુ સાધન ગણવામાં આવે છે તે દેશનો વિનાશ થાય છે'

એ ચિત્રોને કઢાવ્યા પછી જ એ સ્નાન ગૃહમાં ગયો.

જ્વાળા અને જળ

ક્ષિતિમોહનબાબુના પત્ની અગ્નિની જ્વાળા જેવા ક્રોધી હતા, તો બાબુ શરદની પૂર્ણિમા જેવા શાંત હતા એક દિવસ નમતી સાંજે, જમવાની વેળા વીતી ગયા પછી, બાબુ ઘેર આવ્યા એમની પ્રતીક્ષા કરી, કંટાળી ગયેલી એમની પત્નીએ આંખ લાલ કરી કહ્યુ

'તમને તો સેવાનુ ઘેલુ લાગ્યુ છે રસોઈ ટાઢી થઈ જાય છે ને જમવાની વેળા વીતી જાય છે, એનુ ય તમને ભાન નથી લો, આ ટાઢુ છે તે જમી લો' એમ કહી એણે ટાઢા ભાતની થાળી પીરસી

બાબુએ લાક્ષણિક સ્મિત કરી, એ થાળી પત્નીના માથા પર મૂકતા કહ્યુ 'કંઈ નહિ, ભાત ઠંડા હોય તોય તારા માથામા અગ્નિ ધખધખે છે, એટલે વાંધો નથી તારા માથાની ગરમીથી આખુ ઘર અને તારી આંખો ગરમ ગરમ થઈ ગઈ, તો આ ભાત ગરમ નહિ થાય?'

આ કટાક્ષભર્યા વિનોદથી એમના પત્ની શરમથી હસી પડ્યા પોતાના પતિના આવા પ્રેમાળ, શાંત ને વાત્સલ્યભર્યા રમૂજી સ્વભાવ પર મુગ્ધ થઈ, જીવનભર ક્રોધ ન કરવાની એ જ પળે એણે પ્રતિજ્ઞા લીધી

ક્રોધને ક્ષમાથી જીતો। उवसमेण हणे कोह।

ક્રોધ એ જો અગ્નિની જ્વાળા છે, તો ક્ષમા એ જળનો ફુવારો છે જળ હોય ત્યા અગ્નિ કેમ પ્રગટે? અને કદાચ કિનારા પર પ્રગટે તોય એને બુઝાતા વાર શી લાગે?

માન ગળે તો જ્ઞાન મળે!

બાહુબલી સમવસરણમા સયમી તો થયા, પણ એમના હૈયામા રહેલી માનની ગાંઠ નહોતી ગળી એમના મનમા એમ કે કેવળજ્ઞાન થયા પછી ભગવાન ઋષભદેવ પાસે જઈશુ તો સય મમા મોટા પણ ઉંમરમા નાના મારા ભાઈઓને નમવુ નહિ પડે

એટલે કેવળજ્ઞાન મેળવવા એમણે તપ આદર્યો કેવો આકરો તપ! એમની કાયા પર વેલડિયે વીંટાઈ, એમના કાનમા ચકલાએ માળા નાખ્યા, તોય એમને જોઈતી વસ્તુ ન લાધી એમની કાયાએ તાપના, ટાઢના, વર્ષાદના દુ ખડા વેઠ્યા, પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયુ કારણ કે અભિમાનની ગાંઠ નહોતી ગળી

ભગવાન ઋષભદેવે કરુણા આણી, બાહુબલીની બે સાધ્વી બહેનોને બોધ આપવા મોકલી બહેનોએ કહ્યુ, 'બાંધવા! હાથી ઉપરથી નીચે ઊતરો, માનના શિખર પર બેઠેલાના હૈયામા જ્ઞાનની જ્યોત પ્રગટતી નથી ત્યા ગર્વના વાયુ વાય છે જ્ઞાન-દીપ બુઝાઈ જાય છે, માટે વીરા! નીચે ઊતરો જ્ઞાનના સૂર્યની આડે અભિમાનનો પડદો આવે છે ત્યારે માણસ છતી આંખે અ ધ થાય છે '

શાણા બાહુબળી ચમકયા, ચેત્યા એમનો આત્મા નાના બાંધવોને વ દન કરવા તૈયાર થયો અ તરમા લઘુતા આવી માત્ર એક ડગ ભર્યુ ત્યા કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશથી એમનો આત્મા પ્રકાશી ઊઠયો

વાહ! માન ગળે તો જ્ઞાન મળે

સંસારની શેરડી

સંસારનું કલહમય જીવન જોઇ, જીવનદાતા સૂર્યદેવ નિરાશ થઇ અસ્તાચળ તરફ સરકી રહ્યા હતા ત્યા એમની નજરે પ્રેમનો એક સોહામણો પ્રસંગ પડ્યો, અને સૂર્યદેવનો ગ્લાનિભર્યો ચહેરો હર્ષથી નાચી ઊઠયો!

ભક્ત કવિ તુકારામ શેરડીના દશ સાઠા લઇ ઊભી બજારે ચાલ્યા જાય છે એમની આખમા બાળક જેવી નિર્દોષતા છે, મુખ પર ગુલાબ જેવું મૃદુ ને મુક્ત હાસ્ય છે એમને જોઇ બાળકો ઘેલા થાય છે નિર્દોષ બાળકોને જોઇ પોતે ઘેલા થાય છે

બાળકોએ હાથ ધર્યા એટલે સૌને એક એક સાઠો આપી, માત્ર એક સાઠો લઇ એમણે ઘરના આગણામા પગ મૂકયો

આગણામા ઊભેલી એમની ક્રોધમુખી પત્ની આ દૃશ્ય જોઇ સળગી ઊઠી. એ મનમા બબડી 'આની દાનવીરતા તો જુઓ! ઘરમા છોકરા ઘટી ચાટે ને ઉપાધ્યાયને આટો '

ત્યા તુકારામે સાઠો એના હાથમા મૂકયો પત્નીએ શેરડીનો તિરસ્કાર કરી કહ્યું, 'ફેંકો આને ઉકરડે! કુલણુજી થઇ બધાય સાઠા છોકરાઓને વહેંચ્યા, તેમ આનેય આપી દેવો હતો ને? આને અહીં શું કરવા લાવ્યા!' એમ કહી ક્રોધના આવેશમા ભાન ભૂલેલી એણે સાઠો પતિના બરડામા ફટકાર્યો!

ચોટ તો એવી લાગી કે આઠાના બે કકડા થઈ ગયા. છતાં મીઠું હાસ્ય કરી તુમગમે કહ્યું 'જાણતો જ હતો કે મને મૂકીને તું એકલી તો નહિ જ ખાય. તું તો અર્ધાંગના કહેવાય મને અર્ધો ભાગ આપ્યા વિના તું ખાય ખરી? અર્ધાંગનાનો ધર્મ તેં બરાબર પાળ્યો છે!' એમ કહી એક ટુકડો મોમાં મૂકી એ બાળકની જેમ રસ ચૂસવા લાગ્યા

આ જોઈ એમના પત્નીની આંખમાં આંસુ આવી ગયા. કહ્યું છે ને, તિરસ્કારને પ્રેમથી જીતો

લોહીથી ખરડાયેલા કપડાં લોહીથી નહિ, પણ પાણીથી શુદ્ધ થાય, તેમ તિરસ્કારનો પ્રતિકાર ક્રોધથી નહિ, પણ પ્રેમથી થાય તલવાર સામે ઢાલ, અગ્નિ સામે પાણી, તેમ તિરસ્કાર સામે પ્રેમ!

ભ० વર્ધમાનનાં વચનો

वोच्छिन्द सिणेहमप्पणो
कुमुय सारइय व पाणियं
से सव्वसिणेहवज्जिए
समय गोयम ! मा पमायए ॥

શરદ ઋતુનું કુમુદ જેમ જળને સ્પર્શ્યા વગર પાણીની ઉપર આવે છે તેમ તારા મનના સ્નેહને છોડીને તું અદ્ધર આવ. હે ગૌતમ! એક ક્ષણનો પ્રમાદ મા કર।

હાથે કરીને હેરાન

શ્રાવણની મેઘલી રાત હતી ભરી ભરી વાદળીઓ વરસી રહી હતી રાજગૃહની શેરીઓમા તો જાણે સરિતાઓ ફરવા નીકળી હતી વર્ષાની આ રંગલીલા નિહાળતા મગધપતિ બિંબિસાર ને મહારાણી ચેલણા મહેલના ઝરૂખામા બેઠા હતા

ચારે બાજુ અંધકાર જામ્યો હતો માણસના કાળજાને કંપાવી નાખે એવી ગર્જનાઓ થઇ રહી હતી કયાય કંઈ દેખાતું ન હતું નગરને અંધકાર ગળી ગયો હતો, માત્ર વીજળી ઝબકતી ત્યારે જ દુનિયાના અસ્તિત્વનો ખ્યાલ આવતો

કડાકા સાથે એક વીજળી ઝબૂકી અને એના પ્રકાશમા થોડે દૂર, ઘૂટણ સુધીના પાણીમાથી લાકડા ખેચતા એક વૃદ્ધને રાણી ચેલણાએ જોયો એ ચમકી આવા ટાણે મજૂરી!

'મહારાજ! જોયુને આપનુ કલ્યાણરાજ? એક બાજુ વૈભવની છોળો ઊછળી રહી છે, જ્યારે બીજી બાજુ પેટ માટે– માત્ર પેટ ભરવા માટે–આવા વરસાદમા માણસને કાળી મજૂરી કરવી પડે છે! આ તે કલ્યાણરાજ્ય કે કાળરાજ્ય!'

મગધરાજ આમા કંઈ ન સમજ્યા એમણે કંઈ જ જોયુ નહોતુ 'રાણી! તમે શુ કહો છો? અત્યારે કેવો માણસ અને કેવી મજૂરી?'

ત્યા તો ફરી વીજળી ચમકી બ નેની નજરે ઢીંચણ સુધીના

પાણીમા શ્રમ કરતો વૃદ્ધ નજરે પડ્યો. મગધનાજ વાત સમજી ગયા. આજ્ઞા કરી 'રે, કોઈ છે હાજર!'

દ્વારપાળે આવી નમન કર્યું

'જાઓ, નદીકિનારા પર રહેલા પેલા માણસને બોલાવી લાવો ' દૂર આંગળી ચીંધતા ગજા બિબિસારે કહ્યુ

થોડીવારમા દ્વારપાળ સાથે એક માણસ આવતો દેખાયો કડોટો મારેલા, જીર્ણ શરીરવાળા, લજ્જા ઢાકવા માત્ર લગોટી પહેરેલા, આશાથી ઊંડી ઉતરેલી આંખવાળા આ વૃદ્ધ પર પ્રાસાદની સુવર્ણદીપિકાઓનો પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો રાજા શ્રેણિકે પૂછ્યુ 'આયુષ્યમાન! તું કોણ છો? શુ તારા ઉદર પૂરતુ અન્ન પણ તારે ઘેર નથી કે આમ અકાળે શ્રમ કરવા નીકળ્યો છે?'

વૃદ્ધે સભ્યતાથી નમન કરતા કહ્યુ 'હું.. ? હુ તો અકિંચન મમ્મણ છુ મારે ઘેર અન્ન તો પૂરતું છે, એ ઉપરાંત બે સુંદર વૃષભ છે, એના સાડાત્રણ શૃગ તો તૈયાર થઈ ગયાં છે અર્ધો ભાગ જે બાકી છે, તેની પૂર્તિ માટે નદીમા તણાઈને આવતા ચંદનના કાષ્ટને બહાર કાઢવા માટે અત્યારે શ્રમ કરી રહ્યો છુ દિવસે કોઈ જાણે તો એ તાણી જાય એટલે આ અ-કાલ એ મારા માટે સુ-કાલ છે '

રાજાને વિચાર આવ્યો, વૃષભના શૃગ? એ વળી શુ? એ કઇ ન સમજ્યા રાત ઘણી વીતી ગઈ હતી, વાત ટૂંકી કરતા રાજા બિંબિસારે કહ્યુ

'પ્રભાતે તમારી વાત સમજીને શિંગડાની વ્યવસ્થા રાજ્ય ભડાર તરફથી કરવામા આવશે જાઓ, અત્યારે સુખે નિદ્રા કરો '

મમ્મણને બિંબિસારના પોતાના વિશેના અજ્ઞાન પર હસવુ આવ્યુ, અને સુખનિદ્રા શબ્દ એને આશ્ચર્યભર્યો લાગ્યો ધનની ચિંતામા એણે સુખનિદ્રા જોઈ જ ક્યારે હતી કે આજ એને સુખનિદ્રા આવે ?

મમ્મણ નમન કરી ચાલ્યો ગયો પ્રભાતે મમ્મણ શેઠ મગધરાજને પોતાને ત્યા નિમત્રી લાવ્યો એક પછી એક ભોયરા વટાવતો અદરના ભૂગર્ભમા એને લઈ ગયો ત્યાં એણે બે સુવર્ણના વૃષભ પડદા પાછળ રાખ્યા હતા એ પડદો ઊચકતા મમ્મણે કહ્યુ

'આ વૃષભોના ત્રણ શિંગડા તો રત્નથી મઢી દીધા છે ચોથા શૃંગનો થોડો ભાગ જ રત્નથી જડવાનો બાકી રહ્યો છે એ થાય એટલે એક કાર્ય તો પૂરુ થયુ કહેવાય !'

મગધરાજ બિંબિસાર તો આશ્ચર્યમા ડૂબ્યા હતા શુદ્ધ કાચનના બે ભવ્ય વૃષભો એ શ્વેત વસ્ત્રની નીચેથી પ્રગટ્યા હતા જાણે બલિષ્ઠ હાથીઓ જ જોઈ લો. આખને ઠેકાણે મૂલ્ય વાન રત્નો મૂક્યા હતા અને એના શૃંગ તો રત્નખચિત સુવર્ણના હતા, જેના પ્રકાશથી ભૂગર્ભનો ભાગ પ્રકાશમા નહાઈ રહ્યો હતો

બિંબિસાર પોતે જુએ છે, એ સાચુ છે કે પોતે નથી જોતા તે સાચુ છે, એ ભ્રમમા પડી ગયા

પોતાના રાજ્યભડારમા પણ ન મળે એવા રત્નોના આ સ્વામી અને છતા આવી અંધારી મેઘલી રાતમા ચદનકાષ્ઠ ખેચવાની કાળી મજૂરી !

ત્યારે રાજા શ્રેણિકને કરુણાસાગર ભગવાન વર્ધમાનના જ્ઞાનવચનો સાભરી આવ્યા ઇચ્છાઓ આગાસ શ્રેણિક ! ઇચ્છાઓ ને તૃષ્ણાઓ આકાશની જેમ અનત છે એનો અત આવતો જ નથી સતોષના શસ્ત્રથી તૃષ્ણાને છેદો, નહિ તો તૃષ્ણા માણસને છેદી નાખશે !

સતનું નામ

સાતહુથ્થા વાઘ જેમના પડોશી છે એવા ભીલોની વસ્તી-વાળા પ્રદેશમા થઈ, અમારે માળવામા જવાનુ હતુ અમે સાત પ્રવાસીઓ હતા અમારો કપરો પ્રવાસ દાહોદથી શરૂ થવાનો હતો

દાહોદ સુધી તો વિહારમા કોઈ મુશ્કેલી નહોતી નડી પણ અહીંથી તો માર્ગ અતિ વિકટ હતો દાહોદથી [illegible] અને જગલ ભેદી રસ્તો વાકાચૂકો, માળવામા જાય છે.

માર્ગમા ઘણી ખરી ભીલોની જ વસ્તી છે જેની [illegible] જમીન છે તે ખેતી પર નભે છે જેને મજૂરી મળે છે તે મજૂરી કરી ખાય છે, પણ જેને આ બેમાથી એકેય નથી મળતુ તે ચોરી, લૂટ અને શિકાર પર જીવે છે

વિદાય વખતે દાહોદના કેટલાક ભાઈઓએ અમને કહ્યું, 'મહારાજશ્રી! આપ આ રસ્તે પ્રયાણ તો કરો છો, પણ આ રસ્તો જેમ વિકટ છે તેમ કાઈક ભયજનક પણ છે. અહીં ઉજળિયાત કોમના ઘર નથી, છે કેવળ ભીલોની વસ્તી. આ વસ્તીમા કેટલાક ભીલો તો ચોરી અને લૂટ પર જ જીવે છે. એમની ક્રૂરતા પણ જબરી છે! બે ચાર રૂપિયા માટે માણસ જેવા માણસને મારી નાખતા વિચાર ન કરે એવા એ હોય છે! માટે [illegible] સાથે લીધા હોય તો ઠીક!'

'અમે તો સાધુશાઈ!' એમ [illegible] અમને ન [illegible] એમની વાત સાભળ્યા વિના જ અમે તો અહીં નીકળ્યા

રસ્તાની બંને બાજુ ઊંચા ઊંચા વૃક્ષો ટોલે વૃક્ષોની ઘટામા સ્વતંત્ર પંખીઓના મુક્ત ગાન ગુંજે પર્વતમાથી ઝરતા ઝરણાનો ઝરમર મીઠો ધ્વનિ સભળાય પ્રભાતના કિરણો ઝાડના પાદડા વીંધી અમારા શરીર પર આવી સંતાકૂકડી રમે, અને મોટી મોટી આંખોવાળા દોડતા હરણના ટોળા અમારી સામે જુએ અને પાછા લાબી લાબી ફાળ ભરી પવન વેગે દોડવા માડે

આવા મોહક દશ્યો જોતા મારુ હૈયુ આનદના ઝૂલે ઝૂલવા લાગ્યુ પ્રકૃતિ માતાના હાથના આનંદના આ મસ્ત જામના પાનથી મારુ મન તો એવું મગ્ન થઈ ગયુ કે પંદર માઈલનો પંથ કઈ રીતે કપાઈ ગયો, એનીયે ખબર ન પડી મારા સાથીઓને જોતા મને ખ્યાલ આવ્યો કે હુ મુકામ પાસે આવી પહોચ્યો છુ

અમારો મુકામ એક વિશાળ વડ નીચે હતો, ત્યાં સામાન ગોઠવી આસન જમાવ્યુ સાથે આવનાર ભાઈઓએ ભોજનની સગવડ કરી હતી

ગોચરી (ભોજન) પતાવી બપોરે જરા આરામ કર્યો આકુ પડખુ કરતા જ નિદ્રાદેવીએ ચઢાઈ કરી! આરામની કિંમત તો શ્રમિતને જ સમજાય ના!

આરામ લઈ ઊઠ્યો, ત્યા આઠ દશ ભીલ યુવાનો દેખાયા ભાથામા તીર, અને ખભે કામઠુ નાખેલા યુવાનોને જોતા જ દાહોદની સરહદ પર પેલા ભાઈઓએ કહેલી વાતનુ ભૂત મારી નજર આગળ ઊભુ થયુ ચંચળ મને એક પ્રશ્ન ઊભો કર્યો

'અરે, બેચાર રૂપિયાની વસ્તુ માટે પણ ખૂનની સરહદ સુધી પહોચી જનારા આ જંગલી યુવાનો, તોફાન તો નહિ કરે ને?'

ત્યા તો શ્રદ્ધા બોલી ઊઠી 'મૂર્ખ! એની ક્રૂરતા કરતા તારો પ્રેમ મહાન છે કે નહિ? ક્યા ગયુ તારુ પ્રેમનુ સામ્રાજ્ય? કે પછી વાતોમા જ? ભોળા મન! આ બધા તો પ્રેમના સામ્રાજ્યના

વફાદાર નોકરો છે જેને પ્રેમની ભાષા આવડે છે, તે તો સિહને પણ મિત્ર બનાવી શકે, તો શુ આ માણસો તાના મિત્રો નહિ બને? નાનો કીડો પથ્થરમા ઘર કરી શકે તો માણસ માણસના દિલમા ઘર ન કરે?'

શ્રદ્ધાના આ શબ્દો મને વિશ્વપ્રેમના મહામંદિરમા લઈ ગયા, જ્યા માત્ર પ્રકાશ અને પરિમલ જ છે!

એમને મે પ્રેમથી સબોધ્યા. પ્રેમના પવિત્ર જળમા સ્નાન કરી એ મારી નિકટ આવ્યા પછી આ પ્રેમના તાતણે બધાયેલા યુવાનોએ કલાકો સુધી મારી સાથે વાર્તાલાપ કર્યો એમની પહાડી મિશ્રિત અર્ધ ગુજરાતી ભાષા બને ત્યા સુધી હુ સમજવા પ્રયત્ન કરતો સમજતો ત્યા હુ ઉત્તર આપતો, અને ન સમજતો ત્યા જરા સ્મિત કરતો.

મારા સ્મિતનો અર્થ 'હુ સમજ્યો નથી' એમ એ સહેલાઈથી કરી લેતા અને ઇશારાથી મને સમજાવતા એમની વાતોમા મને, અને મારી વાતોમાં એમને ધીરેધીરે એવો તો રસ પડ્યો કે સાજ થવા આવી તો પણ ન ચસક્યો હુ કે ન ખસ્યા એ

સધ્યા એનો રગબેરગી સાળુ બદલી એની બહેનપણી રજનીને મળવા ગઈ, ત્યારે જ મને ખબર પડી કે સૂર્યાસ્ત તો ક્યારનોય થઇ ગયો છે!

'મહારાજ! રસ્તો જરા ખરાબ છે, એટલે વહેલા ન જતા. અમે તમને સામા ગામ સુધી વળાવવા આવીશુ લો રામ-રામ!' કામઠુ ખભા ઉપર મૂકી ઊભા થતા યુવાનોએ કહ્યુ

ઘડીભર હુ એ યુવાનોને જતા જોઈ રહ્યો એમનુ શરીર કાળુ હતુ પણ વાતો કેવો ઊજળી હતી! કપડા ફાટેલા હતા પણ દિલ કેવુ અખડ હતુ! કપડાને થીગડા હતા પણ મન પર

કયા કૃત્રિમતાના થીગડા હતા? ચિરાયેલા પોતિયાને એમણે ગાઠો મારી હતી, પણ મનમા થોડી જ એમણે ગાંઠો વાળી હતી? એ તો પ્રકૃતિ મૈયાના લાડકવાયા હતા! એક ઘા ને બે કટકા— એ એમનુ સૂત્ર હતુ એમને જો સાચુ જ્ઞાન મળ્યુ હોત તો? એમના ઝટ સળગી ઊઠે એવા દિલની કોઇ દિલસોજ માનવીના હાથે માવજત થઇ હોત તો પણ આ પ્રશ્ન જ અસ્થાને છે ને?

આકાશના ઝરૂખામાથી ઉષાએ પોતાનો ગુલાબી ચહેરો બહાર નહોતો કાઢયો, ત્યા તો દશે યુવાનો તીર-કામઠા લઇ હાજર થઇ ગયા મારી સાથેના એક ભાઇ મનમા જ બબડ્યા 'આ વળાવવાના બહાને અર્ધે રસ્તે લૂટવા તો નથી આવ્યા ને?' પણ એનો બબડાટ સાભળી માન્યાથી ન રહેવાયુ મારાથી બોલી જવાયુ—

'શ્રદ્ધા ભરી જે સત્યથી, તે તો કદી ફરતી નથી,
શ્રદ્ધાવિહોણી જિંદગી જગમા કદી ફળતી નથી'

પણ કોણ જાણે મને એવુ ઘેલુ લાગ્યુ કે એમની વાતો જ સાભળવી ગમે આખે રસ્તે વાતો, વાતો અને વાતો. એ યુવાનોને પણ એમનો અનુભવ ઠાલવવાની જાણે આજ ધૂન લાગી હતી! રસ્તામા ઝાડોની ઓળખાણ આપે થોડુ ચાલીએ ત્યા પક્ષીઓની વાત ઉપાડે વળી ખીણોની, પર્વતોની, અને નદીઓની પિછાન કરાવે ક્યાક છૂપી પગદડીઓની, શિકારની, લૂટની અને છેલ્લે સતાઇ જવાના સ્થાનોની વાતો કરે!

લૂટની વાત નીકળતા જ મારાથી ન રહેવાયુ મે ખુદ્દા દિલે, પેલા ભાઈઓએ કહેલી વાત એમને કહી સભળાવી વાત સાભળતા જ એ ખડખડાટ હસી પડ્યા પર્વતોમા પડઘા પાડતુ એમનુ હાસ્ય સાભળી હુ જરા ઠરી ગયો આ કેવુ વિચિત્ર હાસ્ય!

ત્યાં તો એમનામાં એક શાણો ગણાતો નાયક જેવો જુવાન બોલી ઊઠ્યો

'સાચુ, સાચુ, મહારાજ! તમે કહેલું બધું સાચું છે તમારી આગળ અમે જૂઠું નહિ બોલીએ અમારામાંનો એકાદ કોઈને લૂંટે એટલે અમે જ લૂંટીએ છીએ, એમ કહેવાય, પણ અમે કોને લૂંટીએ છીએ એ તમને પેલા ભાઈઓએ કહ્યું નથી લાગતું!'

મે કહ્યું, 'કોને વળી શું? જેની પાસે માલ હોય તેને!'

'ના, મહારાજ! ના અમારે માથે પણ ભગવાન છે અમારેય એક દી મરવાનું છે અમે જેને તેને ન લૂંટીએ ગામમાં જે શાહુકાર થઈ, વિદ્યા ભણી, મીઠી વાતો કરી અમને લૂંટતા હોય, તેમને અમે અહીં લૂંટીએ છીએ એ અમને ગામમાં લૂંટે તો અમે એમને જ ગલમાં લૂંટીએ એ લોકો ગરીબોને લૂંટતી વખતે થોડી જ દયા રાખે છે, તે અમે એમના ઉપર દયા રાખીએ? એ અમ ગરીબોને પ્રેમથી ન આપે તો બીકથી તો આપે ને! પણ તમારી વાત ન્યારી છે, તમે તો સાધુસંત કહેવાઓ તમે કોઈને લૂંટતા નથી, પણ ઊલટું તમે તો આપો છો તમને લૂંટવાના ન હોય, તમને તો આપવાનું હોય તમને લૂંટે એને તો ભગવાન લૂંટે લો, મહારાજ! આ ગામ આવી ગયું અમે હવે પાછા વળીશું રામ-રામ! કો'ક દી આહીં પધારજો અને ગોપ સિંહને યાદ કરજો '

પ્રેમથી નમન કરી એમણે વિદાય લીધી, પણ ગામમાં પેસતાં મને એક જ વિચાર આવતો હતો કે, 'હું એમને કેમ કરી સમજાવું કે તમે ઊભું કરેલું આ તત્ત્વજ્ઞાન ખોટું છે! ગામના માણસો તમને લૂંટે એટલે તમે એમને લૂંટો એ ક્યાંનો ન્યાય? બે કાળી વસ્તુ ભેગી કરવાથી કાળી વસ્તુ થોડી જ ધોળી થઈ જવાની છે? પણ આ તો રહ્યા પ્રકૃતિમૈયાના લાડકવાયા!

દયાળુ મેઘરથ એની આંખોના ભાવ પામી ગયા કોમળ હાથ એના નાજુક પીંછા પર ફેરવતા રાજાએ કહ્યુ, 'ગભરુ જીવ! ગભરાઈશ નહિ તું અભય છો પ્રાણના ભોગે પણ શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરવુ એ મારો ક્ષત્રિયધર્મ છે એમા પણ આજ તો મારે પૌષધ વ્રત છે તું અભય છો.'

તે જ પળે, બારીમાથી પવનના સુસવાટા સાથે ઝડપથી એક બાજે પ્રવેશ કર્યો એની આંખો પારેવા પર મંડાઈ રહી એની આંખોમા રહેલી ક્રૂરતાથી પારેવું કંપી ઊઠ્યુ એ બોલ્યો 'રાજન, તમારા ખોળામા રહેલુ પારેવુ એ મારુ ભક્ષ્ય છે, એને મૂકી દો ભૂખની આગમા હુ શેકાઈ રહ્યો છુ'

અષાઢના વાદળા આકાશમા જામ્યા હતા ધર્મમંદિરના ઉદ્યાનમા વિસ્તરેલી વેલડિયોને ડોલાવતી પવનની લહેરખીથી વાતાવરણ ખુશનુમા હતું, પણ બાજની આ હિંસક ભાષાથી વાતાવરણ ઉગ્ર થઈ ગયુ

'બાજ! શરણે આવેલાને શરણ આપવુ એ અમારો ક્ષત્રિયધર્મ છે માણસ ધર્મ ચૂકે પછી શુ રહે? ભાઈ, મારે અભય વ્રત છે એને અભય આપ્યુ છે એ તને નહિ મળે' મેઘરથના ઓષ્ઠ ઉપર નિશ્ચયની દૃઢ રેખાઓ હતી

'મારે પણ જીવવા માટે પેટ તો ભરવું ને?' લોહીતરસી આંખો ફેરવતા બાજે કહ્યુ

'પણ પાપથી?' દયાર્દ્ર આંખ બંધ કરતા મેઘરથે કહ્યુ, 'પારકાથી પોતાનુ પોષણ એ ધર્મનુ શોષણ છે તારા એક પીંછાને કાપતા જે કારમી વ્યથા તને થાય, એ જ આ પારેવાને પણ થાય, એ સમાન જીવનધર્મ પણ તને નથી સમજાતો? તારી તૃપ્તિ માટે બીજાનો સર્વનાશ કરવો છે?'

સૂર્ય વાદળમાંથી બહાર આવ્યો અને વાતાવરણમાં ઉગ્રતા વધવા લાગી બાજના શબ્દોમાં પણ એટલી જ ઉગ્રતા હતી.

'રાજન! તમે પેટ ભરેલા છો તેથી ધર્મ ને અધર્મ, માનવતા ને દાનવતા, અહિંસા ને હિંસાની ફિલસૂફી તમને સૂઝે છે પણ હું તો ભૂખ્યો છું દરિદ્રતાનું દુઃખ અને ભૂખની પીડા કારમી હોય છે અત્યારે તો હું ભૂખની આગમાં ભડભડ બળી રહ્યો છું'

ખરેખર! ભૂખ એ રૂપને બાળનારી, લાવણ્યને ચૂસનારી, યૌવનનો નાશ કરનારી, સ્મૃતિનો ધ્વંસ કરનારી, નયનોને કોતરી ખાનારી, વૈરાગ્યને ઉત્પન્ન કરનારી, બંધુઓ વચ્ચે કલહ કરાવનારી, અને માનવતાને સમૂળગી સળગાવનારી બહુરૂપી રાક્ષસી છે

બાજની વાસ્તવિકતાએ ઉગ્રતા ધારણ કરી

'રાજન! લજ્જા, વિવેક, ધર્મ, સૌમ્યતા વિદ્યા કે સ્નેહ એ ત્યાં સુધી જ જળવાય છે, જ્યાં સુધી એ ભૂખના વિકરાળ બાહુમાં ભીંસાતો નથી એના બાહુમાં ભીંસાએલાને ન હોય શર્મ કે ન હોય ધર્મ, ન હોય વિવેક કે ન હોય વિનય, ન હોય સ્નેહ કે ન હોય સૌમ્યતા'

પ્રતાપી સૂર્ય અષાડની નવજાત વાદળીઓને આવતી જોવા માટે આ મેઘની ઘટામાં છુપાયો હતો, એટલે ચારે બાજુ મેઘરથના ઉત્તર જેવી શાંતિ અને મીઠાશ હતી

'પખીરાજ! હું તમારી વાસ્તવિક વાત કબૂલ કરું છું ભૂખનું દુઃખ આકરું છે, તો હું તમને મનગમતું ખાવા અપાવવા તૈયાર છું બોલો, તમને શું ખપે છે?

બાજની આંખમાં હિંસા ધસી આવી, એની લોહીતરસી આંખ કહેવા લાગી, 'અમારે મનગમતું એટલે માંસ અમને માંસ વિના બીજું શું પ્રિય હોય?'

'ફરી માસ ? અરે ભલાભાઈ! માસ સિવાય બીજો કાંઈ ખોરાક માગ અશયનતવાળો હિંસા કઈ રીતે કરી શકે? નિર્દોષને ભય ઉત્પન્ન કરવો એ તો વ્રતભંગ કહેવાય '

રાજ! માસ એ અમારો ખોરાક છે, અને એ પણ વાસી નહિ તાજુ માસ વ્રત પાળવુ કે તોડવુ તે તમે જાણો હુ તો મારા પેટ માટે માસ માગુ છુ અને ખરૂ કહુ તો રાજન! ધર્મ વાતોથી નથી પળાતો વર્તનથી પળાય છે! બીજાનુ નહિ તો તમારુ માંસ આપો પણ આપો માસ આપ્યા વિના તો નહિ જ ચાલે!' નફટાઈના શિખરે ઊભી બાજે કહી જ નાખ્યું

વાદળીઓ ચારે બાજુથી ધસી રહી હતી વાતાવરણની ગભીરતા સૂર્ય સમજી ગયો એ દશ્યને જોવાની હિંમત ખોઈ બેઠેલો સૂર્ય વાદળામા સપૂર્ણ સતાઇ ગયો

મેઘરથની આજ્ઞા થતા ધર્મમદિરમા કાટો ગોઠવાઈ ગયો એક પલ્લામા પારેવું હતું બીજા પલ્લામા મેઘરથ પોતાની જાઘમાથી કાપી કાપીને માસની પેશીઓ ગોઠવી રહ્યા હતા લોહીનુ ઝરણુ વહી રહ્યુ હતુ પલ્લામા માસની પેશીઓની ઢગલી થઇ, પણ પલ્લુ જરાય ન નમ્યુ મેઘરથ એક ક્ષણ વિચારમા પડ્યા પારેવાનુ તે આટલુ બધું વજન? કઈ કાવતરુ તો નહિ હોય? પણ મારે શું? મારે તો મારુ વ્રત પાળવુ છે

ધૈર્યના ભડાર મેઘરથ પોતે જ ત્રાજવામા બેસી ગયા

સૌના મોમાથી આહ નીકળી! 'નાથ' એક નાચીજ પારેવા માટે પ્રાણત્યાગ ન હોય આ તો કઈક કાવતરુ છે આપની જાઘમાથી વહી જતું લોહી જોઇ ને અમને તમ્મર આવે છે સભામાથી પોકાર પડ્યો

પલ્લામા બેઠેલા મેઘરથે કહ્યુ 'ગમે તે હો, કાવતરુ હો કે, સત્ય હો! મારે મન આ પ્રતિજ્ઞા છે પ્રતિજ્ઞા એ મારો પ્રાણ

છે અને પ્રતિજ્ઞા એ મારુ ધન છે પ્રતિજ્ઞાપાલન એ જ જીવનની સાચી ઇતિશ્રી છે પ્રતિજ્ઞા તૂટે ત્યારે એક માનવીનુ જીવન નથી તૂટતું, પણ લાખો માનવીઓના હૈયા તૂટે છે પામરના પ્રતિજ્ઞાનો ભગ કરાવે છે સાત્વિકતા પ્રતિજ્ઞાને અભગ રાખે છે

મેઘરથના અમર ઘોષ પર મોહેલી નવજાત વાદળીઓ વરસી રહી અમી છાટણાઓથી ધરતી શાતા અનુભવવા લાગી ત્યા ઓચિંતો પ્રકાશનો પુજ ચારે બાજુ પ્રસર્યો. અને એમાથી એક અનુપમ લાવણ્ય ઝરતી સુદર આકૃતિ પ્રકટી.

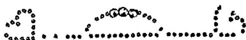
સૌ સ્તબ્ધ બની ગયા

'હુ દેવકુમાર! રાજા મેઘરથના ચરણામા એ પ્રકાશ મૂર્તિએ માથુ મૂકી સૌને ઉદ્દેશીને કહ્યુ, 'આ નરરત્નની કસોટી કરવા આવ્યો હતો કારણ કે દેવસભામા ઇન્દ્રે રાજા મેઘરથના વ્રતના વખાણ સ્વમુખે કર્યા મારે ગળે એ વાત ન ઊતરી મને થયુ કે દેવની શક્તિ આગળ માનવ-શક્તિ શુ હિસાબમા? મે એ માટે તેમને કસોટીએ ચડાવ્યા આજે માનવીના મનોબળ આગળ મારુ મસ્તક નમે છે કબૂતર ને બાજ એ મારા વૈક્રિય રૂપ છે હે ભરતખડના ભાવિ તીર્થંકર સોળમા શાતિનાથ! મહા માનવની પૂર્વ ભૂમિકામા પણ માનવતા કેવી ભવ્ય હોય છે, તેનુ આપ ઉદાહરણ છો પ્રભો! પુન આપના ચરણોમા માથુ મૂકી, હું ક્ષમા યાચુ છુ મને ક્ષમા આપો આપનાથી વસુધરા બહુરત્ના છે!'

અલોપ થતી પ્રકાશમૂર્તિને સૌ જોઇ રહ્યા મેઘરથના અક્ષત અગ પર પુષ્પગ ધ ને પ્રકાશની વૃષ્ટિ થઈ રહી હતી, ને વસુધરા પર જળવૃષ્ટિ થઈ રહી હતી

વ્રતધારીનો વિજય હો!

ૐ

ઇજ્જત કોણે લીધી!

ઝાકળના બિંદુનું રૂપ તો કાંઈ નથી, પણ એ જ્યારે કમળના પાદડા પર પડયુ હોય છે, ત્યારે તો એ સાચા મોતીની રમ્યતા સર્જતુ હોય છે તેમ વાણી ને વર્તનનુ એમ તો કાંઈ મૂલ્ય નથી પણ વિવેક વાપરવાથી એનુ મૂલ્ય અનેકગણુ વધી જાય છે

આવનાર અતિથિ માટે બધી સગવડતા સાચવી હોય, દરેક રીતે તૈયારી કરી હોય, કોઈ પણ વસ્તુની જરાય ખામી ન રાખી હોય, પણ એમા જરાક જો વિવેકની ખામી રહી ગઇ હોય તો બધી તૈયારીઓ અને સાચવેલી સગવડો વ્યર્થ જાય છે એમ કોણ નથી જાણતુ ? છતા આપણે જોઈશુ તો જાણવા મળશે કે જીવન-પથના ઘણા ખરા મુસાફરો માત્ર એક વિવેકની ઊણપને લઈને જ જીવનમા નિરાશા અનુભવતા હોય છે

ધાર્મિક ઉત્સવ શુ કે આધ્યાત્મિક ચિન્તન શુ, સામાજિક પ્રવૃત્તિ શુ કે રાષ્ટ્રીય ક્રાન્તિ શુ–આ બધી પ્રવૃત્તિઓ વિવેક માગે છે વિવેકના અભાવે આ વસ્તુઓ જળ-વિહોણા સરોવર જેવી બની જાય છે જેને વિવેકનો ચીપિયો મળી આવે છે તે ગમે તેવી વસ્તુને પણ એ ચીપિયાથી ઉપાડી સમયને અનુરૂપ બનાવી શકે છે, પણ જેને એ ચીપિયો મળ્યો નથી એ ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ કરે પણ એ પરિમલ વિનાના પંકજ જેવી જ ગણાય વસ્તુ દેખાય ઘણી પણ એમા સત્ત્વ કાઇ ન હોય

એટલે જ વિવેકી માણસો દુનિયામા ધમાલ ભરેલા શબ્દો કરતા, અર્થ ભરેલા કાર્ય તરફ વધારે લક્ષ આપતા હોય છે

એ જેમ કર્મ કરતા જાય તેમ એમાથી સુવાસ પ્રગટતી જાય, અને કાર્યની સુવાસ જ્યારે આવે છે ત્યારે એની આગળ માણસની વાચા સાવ પામર લાગે છે

પણ અવિવેકી માણસો તો બોલવાને બહુ મહત્ત્વ આપતા હોય છે એ તો એમ જ માનતા હોય છે કે વાચાળતાથી જ આ જગતનો રથ અવિરતપણે ચાલે છે, પણ અર્થહીન અને વિવેકહીન વાચાથી અનર્થની હારમાળા ઊભી થાય છે, એ એમના ધ્યાનમા નથી આવતુ

આજે જ્યારે વિવેકની ચર્ચા ઊપડી છે, ત્યારે મુબઈનો એક પ્રસગ મને યાદ આવે છે

નવેક વાગ્યાનો સમય હતો ગુમાસ્તાધારા પ્રમાણે સમયસર દુકાન બધ કરી, હરિલાલને સાથે લઈ, પગ ઉપાડી રમણલાલ ઘેર જઈ રહ્યા હતા

એમનુ ઘર ત્રીજા ભોઈવાડામાં હતુ, એટલે ગલીના નાકા પાસે જ રસિકલાલનો ભેટો થયો. રસિકલાલ હરિલાલનો હરીફ હતો, અને ગુડો પણ ખરો. એના મનમાં ઘણા વખતની દાઝ હતી એ તક જોતો હતો લાગ મળે તો અપમાનનો બદલો તમાચાથી વાળવાની એને ધૂન ચડી હતી

આજના પ્રસગ રસિકને ઠીક લાગ્યો માર્ગમાં આસ કોઈની અવર-જવર પણ નહોતી. ગલીના નાકા હતો. બત્તી જરા દૂર હતી, એટલે લાગ જોઈ એણે રમણલાલને એક ધોલ મારી, એની પાઘડી ધૂળ ભેગી કરી, છૂ થઈ ગયો

રમણલાલ શાણા, ચકોર અને સમજુ હતા એમણે પાછું વાળી જોયુ પણ રસિકલાલ ક્યારનોય અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો એટલે કાઈ પણ બોલ્યા વિના, પાઘડીની ધૂળ ખખેરી, માથા પર મૂકી, જાણે કાઈ જ બન્યુ નથી એ રીતે આગળ વધ્યા

ગુરુએ હાક મારી' 'વત્સ યુધિષ્ઠિર ! પાઠ આવડ્યો કે ?'

તુષારધવલ સ્મિત કરી યુધિષ્ઠિરે કહ્યુ 'ના ગુરુદેવ, પાઠ હજી નથી આવડ્યો '

મીઠો ઠપકો આપતા ગુરુદેવે કહ્યુ 'આટલુ નાનુ સૂત્ર પણ નથી આવડતુ ? જા જલદી કરી લાવ '

સૂર્ય તો આગળ વધી રહ્યો હતો ગધ્યાહ્ન થવા આવ્યો પણ યુધિષ્ઠિર તો સૂત્રને રટે જ જાય છે ગુરુએ ફરી પૂછયુ

કેમ, યુધિષ્ઠિર ! હજી કેટલી વાર છે ?'

અતિ નમ્રતાથી નમન કરી યુધિષ્ઠિરે જવાબ વાળ્યો 'ના, ગુરુદેવ, પાઠનો પ્રયોગ હજુ પૂરો થયો નથી '

આ સાભળી ગુરુ કટાળી ગયા, રે ! આવો તેજસ્વી વિદ્યાર્થી આવો જડ કેમ ? સૌથી મોખરે રહેનાર સૌથી પાછળ કેમ ? આચાર્યથી ન રહેવાયુ સાજ પડવા આવી હતી, એટલે યુધિષ્ઠિરનો કાન પકડી એક હળવો તમાચો મારતા કહ્યું

'પાઠ હજી નથી આવડ્યો ?'

તે જ પળે, એવી જ નમ્રતાથી યુધિષ્ઠિરે કહ્યુ 'ગુરુદેવ, પાઠ આવડી ગયો પ્રયોગ પૂરો થયો '

દુર્યોધન દૂર ઊભો ઊભો મનમા મલકાતો વિચારી રહ્યો હતો સોટી વાગે ચમચમ, વિદ્યા આવે ધમધમ

સધ્યાનો રગ ગુરુની ઉજ્જ્વળ દાઢીને ગ [illegible] રગે રગી રહ્યો હતો, ત્યારે યુધિષ્ઠિરના નયનોમાથી ક્ષમા ન [illegible]

વાત્સલ્યથી યુધિષ્ઠિરના મસ્તક પર હાથ [illegible] પૂછયુ 'વત્સ, થોડા વખત [illegible] પાઠ અને હવે એકદમ કેવી રી [illegible] યો ;

યુધિષ્ઠિરે કહ્યુ 'ગુરુદેવ, આપે કહ્યુ કે 'ક્રોધ મા કુરૂ, ક્ષમા કુરૂ ' પણ ક્રોધનો પ્રસગ આવ્યા વિના મને શી ખબર પડે કે મે ક્રોધ નથી કર્યો, અને મે ક્ષમા રાખી છે! અત્યારે જ્યારે આપે તમાચો માર્યો ત્યારે મને ક્રોધ નથી થયો અને ક્ષમા જ રહી એટલે આ પ્રયોગ દ્વારા મને લાગ્યુ કે હવે મને પાઠ આવડ્યા છે '

આ જીવનશિક્ષણથી દ્રોણ યુધિષ્ઠિરને વાત્સલ્યભાવથી ભેટી પડ્યા, ત્યારે ગગનનો સૂર્ય શિક્ષણની આ નવી રીત ઉષાને કહેવા અસ્તાચળ પન્થી સરી ગયો

દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ

માણસની જેવી દૃષ્ટિ હોય છે તેને તેવી જ સૃષ્ટિ દેખાય છે માણસ કાળા ચશ્મા પહેરે તો એને આખુ જગત કાળુ દેખાય ઉજ્જ્વળ ચદ્ર પણ શ્યામ દેખાય! વિશ્વને એના સ્વરૂપે જોવા માટે પણ નિર્મળ દૃષ્ટિ જોઈએ

હસ્તિનાપુરની રાજસભામાથી દુર્ગુણીને શોધી કાઢવાનુ કહ્યુ ત્યારે ધર્મરાજાને કોઈ દુર્ગુણી ન દેખાયો કારણ કે પ્રત્યેક માનવીઓમાં એણે કઈક ને કઈક વિશિષ્ટ ગુણો જોયા એને સૌ સદ્‌ગુણી જ લાગ્યા

જ્યારે આ વાત દુર્યોધનને કહેવામાં આવી ત્યારે એની નજરમા કોઈ સદ્‌ગુણી જ ન આવ્યો કારણ કે એણે ગુણવાન આત્મામાં પણ કઈક ને કઈક દુર્ગુણ શોધી કાઢ્યો અને એને આખી સભા દુર્ગુણીઓથી ઊભરાયેલી દેખાય!

અર્પણ ધર્મ

ઘણીવાર વિચાર આવે છે કે, ભારતની સંસ્કૃતિના મૂળમાં એવા તે કયા તત્વો પડ્યા છે કે એના પર આટલા આક્રમણો અને આટલા પ્રહારો થયા છતાં, એનો આત્મા અખંડ રહ્યો!

આટલા પ્રહારો થયા પછી કોઈ પણ સંસ્કૃતિનો આત્મા અખંડ રહ્યો હોય એવો દાખલો ઇતિહાસને પાને નોંધાયો નથી ભારતની સંસ્કૃતિએ પ્રહારો સહ્યા છે આક્રમણો વેઠ્યા છે, છતાં એ પડી નથી, ઊભી છે વણસી નથી, વિકસી છે આના સ્થૂલ કારણો ન મળતા હોય તો ય આ વાત સાંભળ્યા પછી લાગે છે કે આવી ઉદાત્ત ભાવના એના મૂળમાં ધરબાયેલી છે અપૂર્વ અર્પણ ભાવના જ આ સંસ્કૃતિનો આત્મા છે

અકબરના પુત્ર સલીમે મેવાડ ઉપર ચઢાઈ કરી તે દિવસની આ વાત છે એક રાજ્ય બીજા રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરે ત્યારે, ચઢાઈ કરનાર રાજ્ય, જે રાજ્ય ઉપર આક્રમણ કરે ત્યાંથી જ પોતાના સૈન્ય માટે ખોરાક મેળવે, એવો સ્વાભાવિક ક્રમ હોય છે, એટલે સલીમના સેનાપતિએ હુકમ કર્યો 'જાઓ, ઘોડાઓ માટે લીલા ચણા કાપી લાવો.'

અધિકારી પોતાની સાથે એક ટુકડી લઈ જંગલ ભણી ચાલી નીકળ્યો ડુંગરાળ પ્રદેશ હતો, મધ્યાહ્નનો સમય હતો

ક્યાક લીલા ખેતરો દેખાતા હતા, પણ માણુમ તો ક્યાય દેખાતો ન હતો વાતાવરણમા શૂન્યતા હતી લીલા ચણાના ખેતરો કેમ મળે?

અધિકારી નિરાશ થઈ ગયો એટલામા ખેતરના છેડા ઉપર એક નાનકડી ઝૂપડી દેખાણી એના મુખ ઉપર આશાનુ કિરણ ફરક્યુ! અધિકારીએ જઈ ઝૂપડીનુ બારણુ ઠપકાર્યું અંદરથી પડછંદ કાયાવાળો એક વૃદ્ધ ખેડૂત બહાર આવ્યો

કરચલીઓવાળુ એનુ મુખ, શ્રાવણીની એની આખો, અને અણિયાળુ નાક, એના જીવનમા રહેલી શાલ્યતાને વ્યક્ત કરી રહ્યા હતા

અધિકારીએ કહ્યુ, 'દાદા! અમારા ઘોડાઓ માટે ચણા જોઈએ છે, તો અમારી સાથે ચાલો અને કોઈનુ ખેતર બતાવો.'

આ સાભળી વૃદ્ધ એકદમ વિચારમા પડી ગયો. હૈયામા પ્રગટેલી વેદનાની જ્વાળાથી એનુ મુખ તામ્રવર્ણુ થઈ ગયુ અને સ્વાર્થ અને પરમાર્થના વૈયાના બે દોરથી એનુ હૈયુ વલોવાઈ રહ્યુ પણ બે જ પળમા એણે નિર્ણય કરી લીધો સ્વસ્થ થઈ એણે કહ્યુ

'ચાલો, મારી પાછળ પાછળ ચાલ્યા આવો!'

આ વૃદ્ધના મુખ ઉપર આવેલા ભાવોને વાચવા અધિકારીએ પ્રયત્ન કરી જોયો, પણ એમા એ નિષ્ફળ નીવડ્યો એટલામા તો ચણાના છોડવાઓથી લચી પડેલુ ખેતર એની નજરે પડયુ, અને એણે સૈનિકોને હુકમ કર્યો, 'થભી જાઓ આ ખેતર ઠીક છે અહીં જ લેવા માંડો આગળ જવાની જરૂર નથી'

આ શબ્દો કાનમા પડતા જાણે વિચારોની તાણ આવી ન હોય તેમ વૃદ્ધે કહ્યુ 'અહીં નહિ મહેરબાની કરી થોડા આગળ ચાલો, આનાથી સુદર અને મોટુ ખેતર હુ આપને બતાવુ, જેની આગળ આ તો કઈ હિસાબમા નથી'

અધિકારીએ કટાક્ષ કર્યો, 'કા દાદા! અમને પરદેશીઓને બનાવવામા મઝા પડે છે કે? આગળ ને આગળ લઈ જઈ શુ કરવુ છે? અમને જોઇતુ હતુ તે અમને મળી ગયુ છે તમારા માર્ગદર્શનની હવે જરૂર નથી તમે તમારે રસ્તે પડો.'

ખેડૂને પોતાની પ્રતાપી સફેદ દાઢી ઉપર હાથ નાખતા કહ્યુ, 'આ ધોળા આવ્યા છતા હુ તમારી મશ્કરી કરીશ? મારા વચન પર વિશ્વાસ રાખી આગળ ચાલો હુ આથીયે સુદર ખેતર બતાવુ '

મધ્યાહ્નના તાપ જેવી એની તેજસ્વી વાણી સૌને આગળ દોરી ગઇ થોડે દૂર નહિ ગયા હોય ત્યા તો ચણાના પાકથી નમી પડતુ એક લીલુછમ ખેતર દેખાયુ

ખેતરના શેઢે ઊભા રહી ખેડૂતે કહ્યુ, 'હવે તમારે જોઇએ તેટલા ચણા અહીંથી લેવા માડો '

સૈનિકો ઊભા ખેતરમા પડ્યા જેમ ફાવે તેમ ખેચવા લાગ્યા જોતજોતામા મોલનો ઢગલો થઇ ગયો થોડીવાર પહેલા હસુ હસુ થતી હરિયાળી ભૂમિ જોતજોતામા સાવ ઉજ્જડ અને સપાટ બની ગઈ

વિદાય લેતા અધિકારીએ પૂછ્યુ, 'દાદા! એક વાત પૂછુ? પહેલા અમે જે ખેતર જોયુ હતુ તે ઠીક હતુ, અને નજીક પણ હતુ, છતા ત્યાનો પાક તમે અમને ન લેવા દીધો, ને અહીં સુધી અમને ખેચી લાવ્યા એમા તમારો કઈ સ્વાર્થ?'

કર્તવ્યભાવથી કરુણ બનેલી આખ ભૂમિ પર ઢાળતા ખેડૂતે કહ્યુ 'સ્વાર્થ! સ્વાર્થ તો ખરો જ ને! આ લોકનો નહિ તો પરલોકનો દેહનો નહિ તો આત્માનો પણ સ્વાર્થ વિના કોઇ પણ, કાઇ પણ કરી શકે ખરો? પહેલા જે ખેતર તમે જોયું તે મારુ નહોતુ, મારા પાડોશીનુ હતુ આ ખેતર મારુ છે!'

અધિકારી આશ્ચર્યમા ડૂબી ગયો એણે કહ્યુ 'શુ આ તમારુ ખેતર છે? અને તમે અમને અહીં દોરી લાવ્યા?'

'હા ' ખેડૂતે કહ્યુ ,'તમે માલ મફતમા લઈ જવાના હો, ત્યારે હુ મારા પડોશીનુ ખેતર કેમ બતાવી શકુ? સાથે રહીને પાડોશીને લૂંટાવવા કરતા હુ પોતે જ શા માટે ન લૂટાઉં? મૃત્યુ સમયે કઇ નહિ તો પાડોશી ધર્મના પાવનની મારા મુખ ઉપર સતોષની રેખા તો આવશે, અને થશે કે સ્વાર્થાંધ બની મે પાડોશીને દગો નથી દીધો વિપત્તિમા પણ મે મારો પાડોશી ધર્મ આચર્યો, સર્વસ્વ લૂટાઈ ગયુ છતા નીતિ સલામત રાખી '

જતા જતા અધિકારી વિચારવા લાગ્યો "જે ભૂમિમા એક ગરીબ ખેડૂત પણ આવો અર્પણ ધર્મ સમજે છે, એ ભૂમિ જીતી જિતાશે ખરી?'

કબ્રસ્તાન નથી

બર્નાડશોને નોબેલ પ્રાઇઝ મળ્યુ ત્યારે એમના માનમાં એક પાર્ટી યોજાઇ મારા ગૃહસ્થોને નિમંત્રણ અપાયાં પાર્ટીના દિવસે આમંત્રિત સદ્ગૃહસ્થોથી હોલ ભરાઇ ગયો પાર્ટી આપનારાઓને એ ખબર ન હતી કે, બર્નાડશો માનવતાના ઉપાસક એવા શાકાહારી છે

પાર્ટીની શરૂઆત થઇ પણ શો તો શાન્ત બેસી રહ્યા કોઇ પણ વસ્તુને એમણે સ્પર્શ પણ ન કર્યો. એક સજ્જને કહ્યુ 'આપ કેમ કાંઇ લેતા નથી? આપના માનમાં તો પાર્ટી છે આપ ન લો તો શરૂઆત કેમ થાય ?'

શોએ સાંભળનારના હૈયામાં કોતરાઇ જાય એવો અને કદી ન ભુલાય તેવો સાવ ટૂંકો ઉત્તર વાળ્યો

'હુ માણસ છુ—મરેલા જીવોને દાટવા માટેનુ કબ્રસ્તાન નથી।

વાણીમા અમૃત છે મુખ ઉપર લાખ લાખ ઉષાના તેજ છે આખમા પવિત્ર પ્રેમ છે આ મહામાનવના ચિતનમા જ નાગને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થાય છે પોતે પૂર્વ જન્મમા સાધુ હતો તે સાભરી આવે છે, પછી તો એ પ્રભુ મહાવીરના ચરણોમા માથુ ઢાળી દે છે અને અબોલ સર્પ મનમા જ પ્રતિજ્ઞા કરે છે

'આજથી હુ મારૂ માથુ દરમા રાખીશ, શરીરનો ભાગ રાફડાની બહાર રાખીશ અને આવેલી વિપત્તિને સમભાવથી સહન કરીશ '

હવે સૌ આ માર્ગે આવે છે નાગદેવને શાન્ત જોઇ સૌ એમની પૂજા કરે છે કોઇ એમના પર દૂધ રેડે છે, કોઇ ઘી રેડે છે, એને લીધે કીડીઓ ઊભરાય છે નાગદેવના શરીરે કાણે કાણા પાડી, એનુ શરીર ચાળણી જેવુ કરી મૂકે છે, છતા નાગ શાત રહી વિચારે છે

'જીવ! આજ સુધી તે ઘણાને દુખ માર્યા, તો તુ બીજાના દુખ પણ સહી લે તે બીજાના જીવ લીધા છે, દુખ આપ્યુ છે, તો આજ તુ શા માટે અકળાય છે?' આવા ઊચા વિચારોમા સર્પ મૃત્યુ પામી આઠમા દેવલોકમા જાય છે

વર્ષો પછી ફરી આ માર્ગ પર લોકોનો પગરવ ચાલુ થયો છે ઉજ્જડ ધરતી હસી ઊઠી છે નગરજનો સાથે ગોપાળો વાતો કરતા જાય છે અને રાફડો આવે છે ત્યારે સૌ બોલી ઊઠે છે

'ધન્ય મહાવીર! ધન્ય નાગદેવ! ધન્ય એ અહિંસાને જેણે હિંસા ઉપર વિજય મેળવ્યો!'

મારુ નમન શ્રમણત્વને છે

મહારાજા પ્રિયદર્શી જેટલા પ્રતાપી હતા, એટલા જ એ ભક્ત ને નમ્ર હતા. એટલે માર્ગમા મળતા શ્રમણ માત્રને એ નમન કરતા આ રીત અમાત્ય યશને ન ગમી નમ્રતાથી એણે કહ્યુ 'મહારાજ! આ ભિક્ષુઓમા તો દરેક જાતિના લોકો હોય, એટલે જેના તેના પગમા માથુ નમાવવુ એ આપના ગૌરવને ઉચિત નથી લાગતુ પાત્રને નમન થાય એ જ ગૌરવોચિત ગણાય!'

સમયજ્ઞ મહારાજા મૌન રહ્યા જાણે આ વાતને સાભળી જ નથી! એ યોગ્ય સમયની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા એક દિવસ ગામમા કોઈ પુરુષનો શિરચ્છેદ થયો. મહારાજે એ માથુ મગાવી લીધુ પછી કસાઈને ત્યાથી થોડા ઘેટા, બકરાના માથા મગાવી એમા આ માણસના માથાને ગોઠવી, શહેરના મુખ્ય દ્વારે અમાત્ય યશને એ વેચવા બેસાડ્યો

અમાત્યને એ વિચિત્ર કાર્ય ન ગમ્યુ, પણ પ્રિયદર્શીની આજ્ઞા અફર હતી

પશુઓના માથા તો દ્રવ્ય આપી માસાહારી લોકો ખરીદી ગયા, પણ માણસના માથાને કોઇએ ન લીધુ સાજ પડતા એ માથાને મફત આપવા તૈયાર થયો, પણ કોઇએ ન લીધુ કોઇએ ન લીધુ એ તો જાણ્યુ, પણ માણસના માથાની વાત આવતા સો ઘૃણા કરી ચાલ્યા ગયા

'કેમ? બધા માથા વેચાઈ ગયા?' પ્રિયદર્શીએ ગંભીર બની પૂછયુ

'ના, જાનવરના બધા માથા વેચાયા છે, પણ માણુસનુ માથુ તો મફત આપતાય કોઈ લેતુ નથી ' નમ્રતાથી નમન કરતા અમાત્યે કહ્યુ

'માણુસનુ માથુ લોકો કેમ લેતા નથી?'

'કારણ કે એનાથી લોકો ઘૃણા પામે છે '

'આ એક માથાથી ઘૃણા પામે છે, કે ગમે તે માનવીના વઢાયેલા માથાથી લોકોને ઘૃણા છૂટે છે?'

'પ્રભો! ગમે તે માણુસનુ માથુ હોય પણ લોકોને તો ઘૃણા જ છૂટે માણુસનુ માથુ જ એવુ કે મર્યા પછી એ ઘૃણાને પાત્ર!' અમાત્ય મૂઝાઈ રહ્યો હતો પ્રશ્નાવલિ કયા લઈ જશે એની કલ્પના એને ધીમે ધીમે આવવા લાગી એ તો યંત્રની જેમ ઉત્તર જ આપતો હતો

'ધારો કે મારુ માથુ કાપીને વેચવાનો પ્રસંગ આવે તો એથી પણ લોકો ઘૃણા પામે? એથી પણ લોકોને કંટાળો આવે? એનો પણ લોકો તો તિરસ્કાર જ કરે ને ?'

આ સાભળી અમાત્ય કંપી ઊઠયો એના મો પર સ્વેદ બિન્દુઓ જામ્યા એ એકદમ ગભરાયો મૌન રહ્યો

પ્રિયદર્શીએ કહ્યું 'હુ તને અભય આપુ છુ તુ સત્ય કહે મારા માથાથી પણ, લોકો તો ખરીદતી વખતે ઘૃણા જ અનુભવે ને?'

'હા, મહારાજ! આપનુ માથુ પણ કંટાળાજનક બને એનેય કોઈ ન ખરીદે!' કંપતા અમાત્ય વડે કહ્યુ.

મૂળ વાત ઉપર આવતા ને જૂની વાતને સંભારતા પ્રિયદર્શીએ મિષ્ટ શબ્દોમા કહ્યુ

'મરી ગયા પછી મારા માથાથી પણ ઠોકરો જ આવવાની હોય, એનાથી પણ લોકો ઘૃણા જ પામવાના હોય, તો જીવતા આ માથુ શ્રમણોના ચરણોમા નમાવુ એમા મારુ ગૌરવ શુ હણાઈ જવાનુ હતુ? અને એમા તને અનુચિત શુ લાગતું હતું?

'જાતિ ગમે તે હોય, પણ તે શ્રમણ તો છે ને? મારુ નમન જાતિને નથી, પણ એના શ્રમણત્વને છે!

*

મૈત્રીનુ માધુર્ય

એક શાળામા બે વિદ્યાર્થીઓ સાથે ભણતા હતા પુષ્પ અને પરિમલ જેવી એમની મૈત્રી હતી આગળ જતાં બંનેના રાહ જુદા ફટાયા, એક ચિન્તક બન્યો, બીજો પ્રધાન બન્યો

એ પછી વર્ષો વીત્યાં. બંને જુદી જુદી દિશામા આગળ વધી ગયા હતા એક દિવસ પ્રધાનના પત્ની ચિન્તકને મળવા આવી, એણે કહ્યું તમે તમારા મિત્રને હમણાં મળવા કેમ આવતા નથી?

ચિન્તકે સહાનુભૂતિ બતાવતાં કહ્યું 'હમણાં તો મારા મિત્રો ઘણાય મળવા આવે છે હુ એક ન મળુ તોય ચાલે હુ તો તેને ત્યારે જ મળીશ જ્યારે એ ચૂંટણીમા હારી ગયો હશે આજે ઝૂકીને સલામ ભરનારા એને ત્યાં ડોકાતાય નહિ હોય અને મારા એ મિત્રનુ હૈયુ નિરાશા અને વ્યથાથી ભારે થયેલુ હશે, ત્યારે ઉત્સાહનુ ઔષધ અને આશ્વાસનનો મલમપટ્ટો લઈ, એના ઘાને રૂઝવવા હાજર થઈશ'

મિત્રનો ધર્મ હાસ્યનો કોલાહલ વધારવામાં નથી, દુઃખનાં આંસુ લૂછવામાં છે!

અપકારી પર પણ ઉપકાર

ચૈત્રના તાપથી ધરતી ધગધગી રહી હતી, અને આમ્રવૃક્ષો પર કેરીઓ ઝૂમી રહી હતી, ત્યારે વનક્રીડાથી વિરમેલા મગધરાજ પોતાના અલ્પ પરિવાર સાથે, એક આમ્રવાટિકામા વિશ્રાન્તિ લઈ રહ્યા હતા

એ આમ્રવાટિકા પાસે થઈ એક મુસાફર ઝડપભેર પસાર થઈ રહ્યો હતો, ત્યા એની નજર એક ઊંચા આમ્રવૃક્ષ પર ગઈ કેરીઓના ભારથી નમી ગયેલી ડાળીઓ પર પાકેલી સુદર કેરીઓ જોઈ, એની તૃષ્ણા જાગી એણે એક પથ્થરનો ઘા કર્યો. ઘા ઝાડને ના વાગ્યો, કેરીનેય ન વાગ્યો, વાગ્યો શ્રેણિકના બરડામા

'કોણ છે, આ નરાધમ?' તર્જના કરતા મગધેશ્વરે ગર્જના કરી જેની સામે આખ પણ ન ઊચકાય એને ઘા કરનાર છે કોણ? અગરક્ષકો દોડયા અને થોડી જ પળોમા થરથર કપતા પથિકને પકડી શ્રેણિક આગળ હાજર કર્યો શ્રેણિકની પ્રતાપી આખો આ કગાલને જોઈ જ રહી આ કગાલની આવી ધૃષ્ટતા?

મગધરાજના ચરણોમા પડી ધ્રૂજતા મુસાફરે કહ્યુ 'નાથ! ક્ષમા કરો વાડની આડમા હુ આપને નથી જોઈ શક્યો મે ઘા જાણીને નથી કર્યો મે ફળ મેળવવા ઘા કર્યો અને તે આપને વાગ્યો પ્રભો! ક્ષમા કરો, મને જીવનદાન આપો'

મગધેશ્વર શ્રેણિક શ્રમણોનો પરમ ઉપાસક હતો એમણે

ભગવાન મહાવીર પાસેથી સાચી જીવનદૃષ્ટિ મેળવી હતી સંસારની દરેક વસ્તુને એ વિવેકદૃષ્ટિના ચીપિયાથી પકડતા. એને વિચાર આવ્યો. વૃક્ષ પણ કેવી વિશિષ્ટ સજ્જનતા ધરાવે છે! પોતાને કુહાડાથી કાપનારને પણ એ છાયા આપે છે. ઘા કરનારને પણ એ ફળ આપે છે. અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે, ત્યારે માનવી આ વૃક્ષથી ય બેદ? વૃક્ષનો આવો ઉપકાર ધર્મ અને માનવીને કંઈ જ નહિ!

'ધનપાલ! આ પથિકને ભોજન કરાવી એક શત સુવર્ણ આપી મુક્ત કરો.' મગધરાજે ભંડારીને આજ્ઞા કરી.

તે જ પળે મધુર ટહુકો થયો. જાણે મગધેશ્વરની આ સાચી જીવનદૃષ્ટિને આમ્રઘટાની કોકિલા પણ મંજુલ કંઠે વધાવી રહી ન હોય!

માનવી પાસે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ હોય તો તે પ્રત્યેક વસ્તુમાંથી કંઈક ને કંઈક મેળવે જ મેળવે. એને મન કંઈ જ નિરર્થક નથી, કંઈ જ વ્યર્થ નથી. એને તો સંસાર બોધશાળા લાગે.

અંતરનું અજવાળું

પોતાના બન્ને પુત્રોની વિચક્ષણતાની પરીક્ષા કરવા શાણા પિતાએ બન્નેને એક એક રૂપિઓ આપતાં કહ્યું, 'આ રૂપિઆની એવી વસ્તુ ખરીદી લાવો કે જેથી ઘર ભરાઈ જાય."

અજાતે રૂપિઆનું સસ્તુ ઘાસ લાવી ઘરમાં પાથર્યું અને ઘર ભરાઈ ગયું.

અજાયે મીણબત્તી લાવી, જ્યોત પ્રગટાવી અને જ્યોતના ઉજ્જ્વળ પ્રકાશથી ઘર ભરાઈ ગયું.

બન્નેએ ઘર ભર્યું, એકે કચરાથી, બીજાએ પ્રકાશથી.

૪

અપકારી પર પણ ઉપકાર

ચૈત્રના તાપથી ધરતી ધગધગી રહી હતી, અને આમ્ર વૃક્ષો પર કેરીઓ ઝૂમી રહી હતી, ત્યારે વનક્રીડાથી વિરમેલા મગધરાજ પોતાના અલ્પ પરિવાર સાથે, એક આમ્રવાટિકામા વિશ્રાન્તિ લઈ રહ્યા હતા

એ આમ્રવાટિકા પાસે થઇ એક મુસાફર ઝડપભેર પસાર થઈ રહ્યો હતો, ત્યા એની નજર એક ઊચા આમ્રવૃક્ષ પર ગઈ કેરીઓના ભારથી નમી ગયેલી ડાળીઓ પર પાકેલી સુદર કેરીઓ જોઇ, એની તૃષ્ણા જાગી એણે એક પથ્થરનો ઘા કર્યો ઘા ઝાડને ના વાગ્યો, કેરીનેય ન વાગ્યો, વાગ્યો શ્રેણિકના ખરડામા

'કોણ છે, આ નરાધમ?' તર્જના કરતા મગધેશ્વરે ગર્જના કરી જેની સામે આખ પણ ન ઊચકાય એને ઘા કરનાર છે કોણ? અગરક્ષકો દોડ્યા અને થોડી જ પળોમા થરથર કપતા પથિકને પકડી શ્રેણિક આગળ હાજર કર્યો શ્રેણિકની પ્રતાપી આખો આ કગાલને જોઈ જ રહી આ કગાલની આવી ધૃષ્ટતા?

મગધરાજના ચરણોમા પડી ધ્રૂજતા મુસાફરે કહ્યુ 'નાથ! ક્ષમા કરો વાડની આડમા હુ આપને નથી જોઈ શક્યો મે ઘા જાણીને નથી કર્યો મે ફળ મેળવવા ઘા કર્યો અને તે આપને વાગ્યો પ્રભો! ક્ષમા કરો, મને જીવતદાન આપો'

મગધેશ્વર શ્રેણિક શ્રમણોનો પરમ ઉપાસક હતો એમણે

ભગવાન મહાવીર પાસેથી સાચી જીવનદૃષ્ટિ મેળવી હતી. સંસારની દરેક વસ્તુને એ વિવેકદૃષ્ટિના ચીપિયાથી પકડતો. એને વિચાર આવ્યો. વૃક્ષ પણ કેવી વિશિષ્ટ સજ્જનતા ધરાવે છે! પોતાને કુહાડાથી કાપનારને પણ એ છાયા આપે છે. ઘા કરનારને પણ એ ફળ આપે છે. અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે, ત્યારે માનવી આ વૃક્ષથી ય બેદ! વૃક્ષનો આવો ઉપકાર ધર્મ અને માનવીને કંઈ જ નહિ!

'ધનપાલ! આ પથિકને ભોજન કરાવી એક શત સુવર્ણ આપી મુક્ત કરો.' મગધરાજે ભંડારીને આજ્ઞા કરી.

તે જ પળે મધુર ટહુકો થયો. જાણે મગધેશ્વરની આ સાચી જીવનદૃષ્ટિને આમ્રઘટાની કોકિલા પણ મંજુલ કંઠે વધાવી રહી ન હોય!

માનવી પાસે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ હોય તો તે પ્રત્યેક વસ્તુમાંથી કંઈક ને કંઈક મેળવે જ મેળવે. એને મન કંઈ જ નિરર્થક નથી, કંઈ જ વ્યર્થ નથી. એને તો સંસાર બોધશાળા લાગે.

અંતરનું અજવાળું

પોતાના બન્ને પુત્રોની વિચક્ષણતાની પરીક્ષા કરવા ચાહતા પિતાએ બન્નેને એક એક રૂપિયો આપતાં કહ્યું "આ રૂપિયાની એવી વસ્તુ ખરીદી લાવો કે જેથી ઘર ભરાઈ જાય."

એકે રૂપિયાનું સસ્તું ઘાસ લાવી ઘરમાં પાથર્યું અને ઘર ભરાઈ ગયું.

બીજાએ મીણબત્તી લાવી, જ્યોત પ્રગટાવી અને જ્યોતના ઉજ્જવળ પ્રકાશથી ઘર ભરાઈ ગયું.

બન્નેએ ઘર ભર્યું, એકે કચરાથી, બીજાએ

પારસમણિ

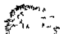
પ્રેમનો સંદેશો લઈ, વસંતનું પ્રભાત આકાશના ક્રીડાંગણમાં આવ્યું હતું. ઉષાના મુખ પરથી અંધકારનો બુરખો ઊંચકાઈ ગયો હતો. ઉપવનમાં વસંત ઋતુ નૃત્ય કરી રહી હતી; પણ આ નગરના ધર્મવીર શેઠનો દિવસ આજ વસંતનો નહોતો, પાનખરનો હતો. લક્ષ્મીદેવીનાં પૂર આજ ઊતરી વહેતાં હતાં.

પોતાની હવેલીને ઓટલે બેઠી શેઠ દાતણ કરતા કરતા સંપત્તિના આહ્લાદક પ્રકાશને જોયા પછી, નિર્ધનતાના ઓળાનું પણ સ્વાગત કરી રહ્યા હતા. વિચારતા હતા કે રથના પૈડાના આરાની જેમ સુખ-દુઃખ ઉપર-નીચે થયા જ કરે છે. એમાં શોક કઈ વાતનો!

એ દિવસ બદલાયો, ઘડી પલટાઈ. સંપત્તિની વસંત ઋતુ ગઈ અને પાનખરના દિવસો દેખાઈ રહ્યા હતા, એ તો દિવસ પછી રાતની જેમ સ્વાભાવિક જ છે! એમાં મૂંઝાવું શાને?

× × ×

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો. પંખીઓ માળામાં સંતાઈ ગયા હતા. પૂનમની રાત હતી. ચાંદની સૌ પર અમીધારા વર્ષાવી રહી હતી. એને મન ઉચ્ચ કે નીચ, શ્રીમંત કે ગરીબનો ભેદ, નહોતો! આ વરસતી ચાંદનીમાં ગરીબોના વાસમાં, દુખિયારા ગરીબો ટોળે મળી, પોતાનાં સુખદુઃખની વાતો કરી રહ્યા હતા.

'નગરના દાતાઓમા શ્રેષ્ઠ કોણ?' એ આ અભાગિયાઓની ચર્ચાનો વિષય હતો. એકે કહ્યુ 'અમુક શેઠ તો દાતાનો અવતાર કહેવાય એને ત્યા જે જાય તે ખાલી હાથે પાછો ન જ આવે. જમનારા થાકે પણ એ જમાડતા ન થાકે'

બીજો કહે 'ફલાણા શેઠની વાત જ ન થાય એ તો રાજા કર્ણનો અવતાર છે આપવા માડે ત્યારે ખિસ્સામા હાથ નાખતા જે આવ્યુ તે મુઠ્ઠી ભરીને આપી દે ગણતરીની વાત જ નહિ ધન્ય છે એના માતાપિતાને!'

ત્રીજો કહે 'એ સૌ કર્ણના અવતાર! પણ આપણા ગામના ધર્મવીર શેઠ તો પારસમણિ છે એમને તો લોઢુ અડે તોય સોનુ થઈ જાય એવું એમનુ દાન-પુણ્ય. એમના એક વખતના દાનમા તો બ દાનો બેડો પાર થઈ ગયો. કળજુગમા એમના જેવા દાતા ન થયા, ન થાશે.'

આ દરિદ્રોના વાસમા રહેતી સતાર નામની ડોસીના કાનમા આ છેલ્લા શબ્દો પડ્યા અને એ ચમકી ગઈ એ દુખિયારી હતી, વૃદ્ધા હતી જુવાનજોધ બે દીકરાઓને એણે સ્મશાનમા વળાવ્યા હતા એનો ત્રીજો દીકરો સાધન વિના માદગીમા ટળવળતો હતો. પુત્રના માદલા ને દર્દભરેલા ચહેરા સામે અનાથ નજરે જોતી, એ જીવી રહી હતી. આમેય ડોસી ઘણા વૃદ્ધ હતા, એમા આ ઉપરાઉપરી દુખના જખમોએ એની વૃદ્ધાવસ્થામા ઉમેરો કર્યો હતો હવે તો યાચવા જવા જેટલીય શક્તિ એનામા રહી ન હતી પણ આ છેલ્લા શબ્દો સાભળતા એના આશાના તતુ સળવાયા

ડોસીએ હતી એટલી હિંમત એકત્રિત કરી, ડાબા હાથમા ટેકા માટે લાકડી લીધી જમણા હાથમા એક લોખડનો ટુકડો લીધો શ્વાસ લેતી, હાફતી, ધીમે ધીમે પેલા શેઠની હવેલીએ

પારસમણિ

પ્રેમનો સદેશો લઇ, વસતનું પ્રભાત આકાશના ક્રીડાગણમા આવ્યું હતું ઉષાના મુખ પરથી અધકારનો બુરખો ઊંચકાઈ ગયો હતો ઉપવનમા વસત ઋતુ નૃત્ય કરી રહી હતી, પણ આ નગરના ધર્મવીર શેઠનો દિવસ આજ વસતનો નહોતો, પાનખરનો હતો લક્ષ્મીદેવીના પૂર આજ ઊલટાં વહેતા હતા

પોતાની હવેલીને ઓટલે બેસી શેઠ દાનશુ કરતા કરતા સપત્તિના આહ્લાદક પ્રકાશને જોયા પછી, નિર્ધનતાના ઓળાનુ પણ સ્વાગત કરી રહ્યા હતા વિચારતા હતા કે રથના પૈડાના આરાની જેમ સુખ-દુખ ઉપર-નીચે થયા જ કરે છે એમા શોક કઇ વાતનો!

એ દિવસ બદલાયો, ઘડી પલટાઈ સપત્તિની વસત ઋતુ ગઈ અને પાનખરના દિવસો દેખાઈ રહ્યા હતા, એ તો દિવસ પછી રાતની જેમ સ્વાભાવિક જ છે! એમા મૂઝાવુ શાને?

× × ×

સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો હતો પખીઓ માળામા સતાઈ ગયા હતા પૂનમની રાત હતી ચાદની સૌ પર અમીધારા વર્ષાવી રહી હતી એને મન ઉચ્ચ કે નીચ, શ્રીમત કે ગરીબનો ભેદ નહોતો! આ વરસતી ચાદનીમા ગરીબોના વાસમા, દુ ખિયારા ગરીબો ટોળે મળી, પોતાના સુખદુ ખની વાતો કરી રહ્યા હતા

'નગરના દાતાઓમા શ્રેષ્ઠ કોણ ?' એ આ અભાગિયાંઓની ચર્ચાનો વિષય હતો એકે કહ્યુ 'અમુક શેઠ તો દાતાનો અવતાર કહેવાય એને ત્યા જે જાય તે ખાલી હાથે પાછો ન જ આવે જમનારા થાકે પણ એ જમાડતા ન થાકે

બીજો કહે 'ફલાણા શેઠની વાત જ ન થાય એ તો રાજા કર્ણનો અવતાર છે આપવા માટે ત્યારે ખિસ્સામા હાથ નાખતા જે આવ્યુ તે મુઠ્ઠી ભરીને આપી દે ગણતરીની વાત જ નહિ ધન્ય છે એના માતાપિતાને !'

ત્રીજો કહે 'એ સૌ કર્ણના અવતાર ! પણ આપણા ગામના ધર્મવીર શેઠ તો પારસમણિ છે એમને તો લોઢુ અડે તોય સોનુ થઈ જાય એવુ એમનુ દાન-પુણ્ય એમના એક વાત્ના દાનમા તો બ દાનો બેડો પાર થઈ ગયો. કળજુગમા એમના જેવા દાતા ન થયા, ન થાશે.'

આ દરિદ્રોના વાસમા રહેતી સતાર નામની ડોશીના કાનમા આ છેલ્લા શબ્દો પડ્યા અને એ ચમકી ગઈ એ દુખિયારી હતી, વૃદ્ધા હતી જુવાનજોધ બે દીકરાઓને એણે સ્મશાનમા વળાવ્યા હતા. એનો ત્રીજો દીકરો સાધન વિના માદગીમા ટળવળતો હતો. પુત્રના માદલા ને દર્દભરેલા ચહેરા સામે અનાથ નજરે જોતી, એ જીવી રહી હતી. આમેય રોસી ઘણા વૃદ્ધ હતા, એમા આ ઉપરાઉપરી દુખના જખમોએ એની વૃદ્ધાવસ્થામા ઉમેરો કર્યો હતો હવે તો યાચવા જવા જેટલીય શક્તિ એનામા રહી ન હતી પણ આ છેલ્લા શબ્દો સાભળતા એના આશાના તતુ હલબાયા

ડોશીએ હતી એટલી હિંમત એકત્રિત કરી, ડાબા હાથમા ટેકા માટે લાકડી લીધી, જમણા હાથમા એક લોખડનો ટુકડો લીધો શ્વાસ લેતી, હાફ્તી, ધીમે ધીમે પેલા શેઠની હવેલીએ

પારસમણિ

પ્રેમનો સદેશો લઇ, વસતનું પ્રભાત આકાશના કીડા ગણમા આવ્યું હતું ઉષાના મુખ પરથી અધકારનો બુરખો ઊંચકાઈ ગયો હતો ઉપવનમા વસત ઋતુ નૃત્ય કરી રહી હતી, પણ આ નગરના ધર્મવીર શેઠનો દિવસ આજ વસતનો નહોતો, પાનખરનો હતો લક્ષ્મીદેવીના પૂર આજ ઊલટાં વહેતા હતા.

પોતાની હવેલીને ઓટલે બેઠી શેઠ દાનશુ કરતા કરતા સપત્તિના આહ્લાદક પ્રકાશને જોયા પછી, નિર્ધનતાના ઓળાનુ પણ સ્વાગત કરી રહ્યા હતા વિચારતા હતા કે રથના પૈડાના આરાની જેમ સુખ-દુ ખ ઉપર-નીચે થયા જ કરે છે એમા શોક કઇ વાતનો!

એ દિવસ બદલાયો, ઘડી પલટાઈ સપત્તિની વસત ઋતુ ગઈ અને પાનખરના દિવસો દેખાઈ રહ્યા હતા, એ તો દિવસ પછી રાતની જેમ સ્વાભાવિક જ છે! એમા મૂઝાવુ શાને?

× × ×

સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો હતો પખીઓ માળામા સતાઇ ગયા હતા પૂનમની રાત હતી ચાદની સૌ પર અમીધારા વર્ષાવી રહી હતી એને મન ઉચ્ચ કે નીચ, શ્રીમત કે ગરીબનો ભેદ, ? ! આ વરસતી ચાદનીમા ગરીબોના વાસમા, દુખિયારા ટોળે મળી, પોતાના સુખદુ ખની વાતો કરી રહ્યા હતા

◦]

'નગરના દાતાઓમા એક કોણ?' એ આ અભાગિયાઓની ચર્ચાનો વિષય હતો એકે કહ્યુ 'અમુક શેઠ તો દાતાનો અવતાર કહેવાય એને ત્યા જે જાય તે ખાલી હાથે પાછો ન જ આવે. જમનારા થાકે પણ એ જમાડતા ન થાકે'

બીજો કહે 'ફલાણા શેઠની વાત જ ન થાય એ તો રાજા કર્ણનો અવતાર છે આપવા માડે ત્યારે ખિસ્સામા હાથ નાખતા જે આવ્યુ તે મુઠ્ઠી ભરીને આપી દે ગણતરીની વાત જ નહિ ધન્ય છે એના માતાપિતાને!'

ત્રીજો કહે 'એ સૌ કર્ણના અવતાર! પણ આપણા ગામના ધર્મવીર શેઠ તો પારસમણિ છે એમને તો લોઢુ અડે તોય સોનુ થઈ જાય એવુ એમનુ દાન-પુણ્ય એમના એક વાન્ના દાનમા તો બ દાનો બેડો પાર થઈ ગયો. કળજુગમા એમના જેવા દાતા ન થયા, ન થાશે'

આ દરિદ્રોના વાસમા રહેતી સતાર નામની ડોસીના કાનમા આ છેલ્લા શબ્દો પડ્યા અને એ ચમકી ગઈ એ દુખિયારી હતી, વૃદ્ધા હતી જુવાનજોધ બે દીકરાઓને એણે સ્મશાનમા વળાવ્યા હતા એનો ત્રીજો દીકરો સાધન વિના માદગીમા ટળવળતો હતો પુત્રના માદલા ને દર્દભરેલા ચહેરા સામે અનાથ નજરે જોતી, એ જીવી રહી હતી આમેય ડોસી ઘણા વૃદ્ધ હતા, એમા આ ઉપરાઉપરી દુખના જખમોએ એની વૃદ્ધા વસ્થામા ઉમેરો કર્યો હતો હવે તો યાચવા જવા જેટલીય શક્તિ એનામા રહી ન હતી પણ આ છેલ્લા શબ્દો સાભળતા એના આશાના તતુ સળબાયા

ડોસીએ હતી એટલી હિંમત એકત્રિત કરી, ડાબા હાથમા ટેકા માટે લાકડી લીધી, જમણા હાથમા એક લોખડનો ટુકડો લીધો શ્વાસ લેતી, હાફતી, ધીમે ધીમે પેલા શેઠની હવેલીએ

પહોચી વિચારનિદ્રામા ડૂબેલા શેઠના જમણા પગે રાખી લોખંડનો ટુકડો અડાડવા ગઈ, ત્યા શેઠ એકદમ ચમકી ગયા

'અરે રાસી! આ તુ શુ કરે છે?' રાસીની આ વિચિત્ર ચેષ્ટા જોઇ શેઠે કડકાઈથી પૂછયુ

'શેઠ! લોકો વાતો કરે છે કે, આપ પારસમણિ છો આપના સ્પર્શથી તો લોખંડ પણ સોનુ થાય શેઠ! આ સાભળી, અભાગિણી એવી હુ, આનો અખતરો કરવા આવી છુ શેઠ! માફ કરજો, ગરીબ અને ગરજવાનને અક્કલ હોતી નથી આમાય હુ તો ગરીબ અને ગરજવાન બન્ને છું એટલે મારામા તો અક્કલ હોય તોય ચાલી જાય શેઠ! હુ કેવી પાપિણી છું કે હજુ હુ જીવુ છુ મારા બે દીકરા તો દવા અને દૂધ વિના ટળવળી ટળવળીને મરી ગયા હવે મારો છેલ્લો દીકરો પણ માદગીમા છેલ્લા શ્વાસ લઇ રહ્યો છે એટલે ચાલવાની તાકાત નહોતી તોય ધનની આશાથી આપ જેવા મોટા માણસ પાસે ચાલીને આવી છુ લોખંડને સોનુ કરવા મે આપના ચરણે સ્પર્શ કર્યો છે, તો અલ્લાની ખાતર માફ કરો' શેઠની કડકાઈ જોવા છતાં ધ્રૂજતા ધ્રૂજતા ડોસીએ બધું કહી નાખ્યુ

શેઠે ડોસી પર એક શાન્ત નજર નાખી એનો નિખાલસ ચહેરો, દર્દ ભરેલી આખો, મુખ પરથી ઝરતો વાત્સલ્ય ભાવ ને જીવનની વ્યથાને કહેતી એની મૌન વાણી-આ બધું જોતા જ શેઠનુ હૃદય કરુણાથી આર્દ્ર બની ગયુ

એમણે લોખંડનો ટુકડો માગી લીધો ને કહ્યું 'જાઓ, પેલી પાટ પર બેસો!' ડોસી પાટ પાસે ગઈ પણ ત્યા બેસવાની હિંમત ન ચાલી શ્રીમતની આગળ ગરીબ પાટ પર કેમ બેસી શકે, એ એના સ્વભાવગત વિચારોમાનો એક હતો એ શાન્ત રીતે ઊભી જ રહી, જૂની નજરે આ નવો તમાસો નીરખી

રહી હતી પરિણામ શું આવશે, એની એને કલ્પના નહોતી માલ મળશે કે માર, એનો એને પળેપળે વિચાર આવતો હતો એક પળમા એને પોતાની આ મૂર્ખાઈ માટે ગુસ્સો આવતો, તો બીજી પળમા શેઠની મીઠી વાણી યાદ આવતા કઈક મળવાની લાલચ જાગતી આશા ને નિરાશાના ઝૂલે એ ડોસી ઝૂલી રહી હતી

શેઠે મહેતાને બોલાવ્યો ટુકડો તોળ્યો તો પૂરો પચીસ તોલાનો!

શેઠને વિચાર આવ્યો 'ધન હતું ત્યારે તો આપ્યુ પણ એમા નવું શુ કર્યું? લોટો પાણીથી ભરાઈ ગયો હોય અને અદર સમાતુ ન હોય ત્યારે તો વધારાનુ પાણી સૌ કાઢી નાખે. એને શુ દાન કહેવાય? પણ પોતાના પીવાના પાણીમાથી તરસ્યાને જે થોડુ ઘણુ આપે, એ જ મહત્ત્વનુ એનુ નામ દાન!'

શેઠના મો પર હાસ્યનુ એક કિરણ ચમકયુ એમને મેઘ અને નદી સાભરી આવ્યા હોય ત્યારે તો મેઘ ને નદી બંને જગતને પાણી આપે, પણ ન હોય ત્યારે તો નદી જ આપે આકાશમા વાદળ ન હોય ને વર્ષા થાય એવુ કદી બનતુ નથી, પણ નદી સુકાઈ ગઈ હોય છતા, ત્યા ખોદો તો અલ્પ પણ પાણી મળે જ મળે. ડોસી પણ આજ ઉનાળામા અહીં નદી જાણીને આવી છે એને તૃષાતુર પાછી કાઢુ એ મને ન શોભે! 'અલ્પમાથી પણ અલ્પ આપજે'—આ પ્રભુ મહાવીરનો દાનઘોષ રોજ શ્રવણ કરનારના ઘરથી આવેલ વ્યક્તિ ખાલી હાથે જાય? ના, ના એ કદી ન બને, એથી તો ધર્મી ને ધર્મ બન્ને લાજે

શેઠે મહેતાને હુકમ કર્યો, અને પચીસ તોલા સોનુ ડોસીના હાથમા મુકાઈ ગયુ

સોનાની લગડીઓ પોતાના જર્જરિત સાડલાના છેડે બાધી, પોતાના ઘર ભણી જતી સનાર ડોસી આખમાથી હર્ષના આસુ

વહાવતી કઈક ધીમુ ધીમુ બબડતી હતી 'અલ્લા આમને બરકત બક્ષે લોકો કહે છે તે જરાય ખોટુ નથી. ખરેખર, શેઠ પારસમણિ છે!'

લોકો વાતો કરે છે આ બનાવ પછી થોડા જ મહિનાઓમા શેઠની સપત્તિનો સૂર્ય ફરી, લાખ લાખ કિરણોથી પ્રકાશી ઊઠ્યો.

પ્રકાશ ને અધકાર

એક માણસને એક સ્વપ્ન આવ્યુ કેવુ વિચિત્ર એ સ્વપ્ન! જોનાર પોતે જ આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયો

એક જ નગરમાં રહેતાં સાધુ અને વેશ્યા બન્ને એક જ અઠવાડિયામાં મૃત્યુ પામ્યાં વેશ્યા સ્વર્ગ ગઈ સાધુ નર્ક ગયો. વેશ્યા ઊંચે ચઢી, સાધુ નીચે પડ્યો

ઝબકીને જાગેલો માણસ આ સ્વપ્નનુ રહસ્ય જાણવા એક જીવનદ્રષ્ટા પાસે પહોચ્યો. જીવનદ્રષ્ટાએ કહ્યુ 'વાત બરાબર છે વેશ્યા પોતાના અધોગામી જીવનને વારવાર નિદતી હતી, અને પોતાનુ જીવન ધીમેધીમે સુધારતી હતી અને સાધુના ચારિત્ર્યની ઊંચાઈથી પ્રશસા કરતી હતી, જ્યારે સાધુ પોતાના ચારિત્ર્યનો મનમાં મિથ્યા ઘમડ રાખતો હતો અને આ વેશ્યાનો તિરસ્કાર કરી, આખો દિવસ એની જ નિદામાં રચ્યોપચ્યો રહેતો હતો

'વેશ્યાની આંખમાં ગુણ હતો–પોતાની નિદા અને બીજાની પ્રશસા, સાધુની આંખમા દોષ હતો–પોતાની પ્રશસા અને બીજાની નિદા

'એ કારણે વેશ્યાને પ્રકાશ લાધ્યો અને સાધુને અધકાર'

રક્ષાને કાજે

મહાગુરુના મુખમાંથી વાણીનો પ્રવાહ નાયગરાના ધોધની જેમ માલકોશ રાગમાં વહી રહ્યો હતો. એની સુમધુર શીતળતામાં દેવ-માનવો પોતાના હૈયાના તાપને શમાવી રહ્યા હતા પ્રભુએ અર્પણનો મહિમા ઉચ્ચારતા કહ્યું

'સરિતા જળથી તરસ્યાની તૃષા છીપાવે છે વૃક્ષો ફળ અને છાયાથી ભૂખ્યાની ક્ષુધા મટાડી શાંતિ આપે છે ચંદન ઘસાઈને અશાન્તને શાંત કરે છે, શેરડી પીલાઈને પણ મીઠો રસ આપે છે, તો અવસરે માનવી પણ આવું કંઈ અર્પણ ન કરી શકે? માનવી મહાન છે, તો એનું અર્પણ પણ મહાન હોવું ઘટે!'

કપિલવસ્તુના મહાનામનું હૈયું આ શબ્દો કોરી ભૂમિમાં પાણી પડતા જેમ પી જાય તેમ પી ગયું અર્પણના આ ઉપદેશને વારંવાર સંભારતા મહાનામ પોતાના નગરમાં પહોંચ્યા ત્યારે એને સમાચાર મળ્યા કે શ્રાવસ્તીના રાજા વિડૂડભે કપિલવસ્તુ પર ચઢાઈ કરી છે એના ક્રોધમાંથી કોઈ બચી શકે તેમ નથી ભયંકર સંહાર મંડાવાને ઘડી બે ઘડીની વાર છે આ સાંભળી શાંતિપ્રિય મહાનામનું હૃદય કકળી ઊઠ્યું

વેરાવમા ઉન્મત્ત બનેલા રાજાઓને આ શુ સૂઝ્યુ છે? આજ આ નગર પર ત્રાટકે તો કાલે પેલા નગર પર ત્રાટકે! એક હારે, બીજો જીતે, પણ આ નિર્દોષ પ્રજાજનોનો નાશ થઇ રહ્યો છે, એનો વિચાર આ સત્તા-અ ધોને કેમ નથી આવતો? રાજાઓની ક્ષણિક ઇચ્છાઓ ખાતર પ્રજાનો કેટલો ભોગ!

એમની વિચારધારા આગળ વધે તે પહેલા તો સમાચાર મળ્યા કે કપિલવસ્તુનો અગ્રણી બચાકુલ ણનો ભાગી ગયો છે મહા નામથી બોલાઇ ગયું, 'ધિક્કાર છે, તારા પૌરુષને પ્રજાને નિરાધાર મૂકી અન્તે ભાગ્યો! રે, કાયરો તે વળી રાજ્ય કરી શકતા હશે?'

વિજયી વિડૂડભે કિલ્લો તોડી નગરમા પ્રવેશ કરી આજ્ઞા કરી "સૈનિકો! આજ વિશ્વાસઘાત અને અપમાનનુ વેર લેવાનુ છે સ પત્તિ લૂટાય એટલી લૂ ટો, લૂ ટતા જરાય ન ગભરાશો સામે થાય તેને હણી નાખો આજ તો લૂટની ઉજાણી છે"

અર્પણના ગીતમા મસ્ત બનેલો મહાનામ પણ આ પળે મૂઝાઇ ગયો પૌરજનોની લૂટ એની આખો જોઇ ન શકી લોકોના આર્તનાદ એના કાન સાભળી ન શકયા વેદનાથી વ્યથિત એના આત્માને એક વાત સાભરી આવી, અને એ, વિજયી રાજા પાસે પહોચી ગયો

'રાજન્! મને ઓળખો છો?' રાજાના અનુચરોએ આપેલા આસન પર બેસતા મહાનામે પૂછ્યુ

'મહાનામ! આપને કોણ ન ઓળખે? જ્ઞાનથી, શીલથી, સસ્કારથી ને સભ્યતાથી આપ નગરના નાગરિકોમા શ્રેષ્ઠ અને જ્યેષ્ઠ છો! અને એટલે જ તો આપને પૌરજનો પણ મહાનામ કહી સત્કારે છે!'

મહાનામના સદ્ગુણો પ્રત્યે કપિલવસ્તુના પ્રજાજનોને જેમ માન હતું, તેમ રાજા વિડૂડભના હૈયામા પણ માન હતું

'એમ નહિ રાજન્! એમ નહિ આ રીતે ઓળખાણ કાઢી કઈ લાભની આશાએ આવ્યો નથી હું તો પૂછુ કે તમારે ને મારે કઇક સબધ ખરો કે?' સબધ શબ્દ પર ખાસ ભાર મૂકતા, મહાનામની અભય આંખોએ પ્રશ્ન કર્યો.

ભરાવદાર મુખ, દૂધ જેવી ધોળી દાઢી, જળથી ભરેલા સરોવર જેવી કરુણાપૂર્ણ આંખો અને સયમથી સશક્ત દેહ—આ સૌ મહાનામની પ્રતિભામા અભિવૃદ્ધિ કરી રહ્યા હતા.

આ પ્રતિભાશાળી વિભૂતિના શબ્દો પર રાજા વિચાર કરી રહ્યો હતો એનો આત્મા ભૂતકાળના સાગરને તરતો તરતો બાલ્યકાળના કિનારે જઈ પહોચ્યો

શ્રાવસ્તીના રાજા પ્રસેનદિને કપિલવસ્તુ પાસે કન્યા માગી હતી અભિમાની નાગરિકોએ ના પાડેલી આથી વાતાવરણ યુદ્ધમા ફેરવાઈ જાત, પણ આ મહામના મહાનામે પોતાની દાસીપુત્રીને આપી પ્રસેનદિનને શાન્ત કર્યો! એ દાસીપુત્રીનો પુત્ર વિડૂડભ! પણ આ કાવતરાએ પોતાને જે કલક લગાડ્યુ, તેનો આજ એ બદલો લેવા માગતો હતો. મહાનામ એનો દાદો!

વળી પોતે નાનપણમા અહીં મોસાળે આવ્યો, ત્યારે આ દાદા પાસે એક વર્ષ સુધી વિદ્યાભ્યાસ કરેલો એટલે એ રીતે એ વિદ્યાગુરુ પણ ખરો!

એક નહિ, બે સબધ! દાદો ને ગુરુ!

વડવાનલ જેવો વિડૂડભ પળવાર ઢીલો પડ્યો એનાથી બોલાઈ ગયુ 'દાદા! ગુરુદેવ!'

'રાજન્, હુ તને એ જ વાત યાદ આપવા આવ્યો છુ વિદ્યાભ્યાસ કર્યા પછી વિદાય વેળાએ તે મને ગુરુદક્ષિણા માટે આગ્રહ કર્યો હતો, તે યાદ છે? અને મે કહ્યુ હતુ, દક્ષિણા મારી થાપણ તરીકે રાખી મૂકજે અવસર આવ્યે માગી લઈશ.'

'હા, હુ સમજ્યો આપ નહિ માગો તોય હુ મારે
ધર્મ સમજુ છુ આપ અભય છો આપને કોઈ નહિ સ્પર્શે

રાજાએ તરત સેનાપતિને આજ્ઞા કરી 'જાઓ, શી
જાઓ લૂટ કરતા સૈનિકો મહાનામના ઘેર પહોચી ન જાય
એ મારી પાસે ગુરુદક્ષિણા માગવા આવ્યા છે મારો શિષ્યને
ધર્મ છે કે એમનુ ગૃહ અભય અને સુરક્ષિત રહેવુ જોઈએ
આ કપિલવસ્તુ પર મારુ પ્રાચીન વેર છે એમના અભિમાનન
ચૂરેચૂરા કરવાનો અવસર આજ ઘણા વર્ષે આવ્યો છે પણ એ
વેરના અગ્નિમા આ મહાનામનુ ગૃહ હોમાઈ ન જાય
બરાબર ધ્યાનમા રાખજો'

કરુણાભર્યો હાથ ઊચો કરતા મહાનામે કહ્યુ 'ઊભા રહો
હુ એવા સ્વાર્થી નથી કે મારી જાતની જ રક્ષા માગુ, હુ
તો આખી નગરી માટે અભય માગુ છુ'

'ગુરુદેવ, આવો આગ્રહ ન કરો જે આગમા હુ બળી
રહ્યો છુ, તે આગ હજારો ઉપદેશોની વૃષ્ટિથી પણ શમે તેમ
નથી એ સર્વસ્વને બાળીને જ જપશે!'

વિડૂડભ ભૂકપની જેમ ગર્જ્યો

'મારે ખાતર માની જા! આ કત્લેઆમ મારાથી જોવાતી
નથી ખમૈયા કર, ભાઈ!'

'આજ તો આગલી પાછલી બધી વાતોનુ સાટુ વાળવુ
છે હા, પણ એક વાત કરુ બાલ્યકાળમા જોયેલી તમારી
જળક્રીડા મને યાદ આવે છે તો તમે આ તળાવમા જેટલી
વાર ડૂબકી મારીને રહો, તેટલી વાર કત્લેઆમ બધ કરુ જેઓ
નાસી જવા માગતા હોય તેમને નાસવા દઉ!'

'સારુ, એટલુ તો એટલુ કર! જેટલો રક્તપાત ઓછો
થાય, તેટલુ સારુ' મહાનામે કહ્યુ

મહાનામની વૃદ્ધ આંખમાં કોઈ ભવ્ય સ્મૃતિનું તેજ ચમક્યું એમની સ્મૃતિના પડદા પર સંત-વાણીના અક્ષરો તેજોમય બની ઉપસવા લાગ્યા એ યાદ કરવા લાગ્યા 'સરિતા જળથી તરસ્યાની તૃષા છીપાવે છે વૃક્ષો ફળ અને છાયાથી ભૂખ્યાની ક્ષુધા મટાડી શીતળતા આપે છે, ચંદન ઘસાઈને અશાંતને શાંત કરે છે, શેરડી પિલાઈને પણ મીઠો રસ આપે છે તો અવસરે શું માનવી આવું કંઈ અર્પણ ન કરી શકે?' મહાગુરુના આ અર્પણ ગીતને મારે મારા જીવનની બાંસુરી માંથી પ્રગટાવવું ઘટે. ખરેખર કસોટીની આ પળ આવી છે, તો હું મારા જીવન દ્વારા એને સાર્થક કરું

મહાનામે કહ્યું 'જેવી તમારી ઈચ્છા!'

વિડૂડભ વિચારવા લાગ્યો 'આ વૃદ્ધ માણસ શ્વાસોશ્વાસ રોકી રોકીનેય કેટલી વાર રોકશે? ક્ષણ, બે ક્ષણ, દશ ક્ષણ! એટલી વારમાં પૌરજનો કેટલે ભાગી જવાના હતા! કેટલું લઈ જવાના હતા! ગુરુનું વચન પળાશે અને મારા વેરની તૃપ્તિ પણ થાશે '

મહાનામ તળાવ પાસે આવ્યા. પૌરજનો ભયત્રસ્ત હતા, છતાં પણ આ દશ્ય જોવા સૌ થંભી ગયા, કારણ કે મહાનામમાં સૌને રસ હતો, શ્રદ્ધા હતી આમ નગરમાં જ્યારે ઘોષણા થઈ રહી હતી કે 'જ્યાં સુધી મહાનામ જળમાં ડૂબકી મારીને રહેશે ત્યાં સુધી સૌને અભય છે ' ત્યારે મહાનામ તળાવમાં ડૂબકી મારી ગયા હતા, ને મધ્યમાં રહેલા કીર્તિસ્થંભ સાથે પોતાની કાયાને ઉત્તરીયથી બાંધી જળસમાધિ લઈ રહ્યા હતા

મહાનામના હૈયામાં વાત્સલ્ય હતું માનવો માટે કરુણા હતી સૌના કલ્યાણની તીવ્ર ઝંખના હતી અને નગરજનોની

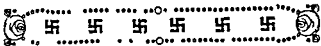
રક્ષા, પ્રાણ આપતાંય થતી હોય તો, પ્રાણ આપવાની અર્પણ ભાવના પણ હતી એટલે એમણે પાણીમા પોતાની જાતને સદાને માટે પધરાવી દીધી!

ક્ષણ, બે ક્ષણ કલાક બે કલાક થઇ ગયા, પણ મહાનામ જળસપાટી પર ન આવ્યા તે ન જ આવ્યા વિજયી વિડ્ડભ અને લૂટની કામનાવાળા સૈનિકો પ્રતીક્ષા કરી થાકયા, પણ ઉપર ન આવ્યા

વિડ્ડભ ચતુર હતો એ આ કરુણ ઘટનાનો મર્મ સમજી ગયો એના પર જાણે વિદ્યુત્પાત થયો હોય તેમ તે ધા ખાઇ ગયો એનો વૈરાગ્નિ એકદમ શમી ગયો શુ દાદાએ પૌરજનોની રક્ષા કાજે પોતાની કાયાનુ બલિદાન આપ્યુ?

આ વાત સાભળી કપિલવસ્તુના યુવાન અને યુવતીઓ દોડી આવ્યા પાણીમા સ્થભ સાથે બધાયેલા એ પુણ્ય દેહને બહાર કાઢ્યો ત્યારે પાણીથી પ્રફુલ્લ બનેલો મહાનામનો ઉજ્જવળ દેહ જાણે સૌને કહી રહ્યો હતો 'દેહનુ મૂલ્ય આનાથી વધારે કઇ હોઇ શકે ખરુ કે?'

નગરના પૌરજનો મહાનામને આસુની અજલિ આપી રહ્યા હતા, કારણ કે નગરીએ એક એવો મહામાનવ ખોયો હતો, જેણે પોતાનુ જીવન આપીને કપિલવસ્તુના પ્રજાજનોને જીવન આપ્યુ હતુ!

એ બધા દલાલના તોફાન

પાલિતાણામા આગમમંદિરની અંજનશલાકા ને પ્રતિષ્ઠા ભવ્ય રીતે કરાવી, પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ સાથે વિહાર કરી, અમે કપડવંજ આવ્યા કપડવંજ ઘણુ જ શ્રદ્ધાળુ ને ભક્તિથી વિનમ્ર કદી ન ભૂલાય એવો અહીંના યુવાનોનો ઉત્સાહ અને પ્રેમ એમણે ઘણા જ આનન્દ અને ઉમંગથી પૂજ્યશ્રીનુ સ્વાગત કર્યું

આ દિવસોમા, પૂજ્ય આગમોદ્ધારક આચાર્યશ્રી આનન્દ-સાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની તબિયત નરમ રહેતી હતી વૈદો તરફથી માત્ર પ્રવાહી પદાર્થો લેવાનુ સૂચન મળ્યુ હતુ, એટલે બપોરે તેઓશ્રી ઘણુ કરીને ચા જ લેતા. આથી બપોરે એક ગૃહસ્થને ત્યા હુ ચા લેવા ગયો

ઘરના માણસો કોઇક લગ્નપ્રસંગમા જવાની ઉત્સુકતામા હતા હુ ચા વહોરી જલદી આવતો રહ્યો. ચા મહારાજશ્રીને આપ્યો ને તેઓ વાપરી ગયા

આ વાતને દશ મિનિટ પણ પૂરી ન થઈ, ત્યા ઉતાવળે પગે એક બહેન આવ્યા. આવીને એ તો કાકલૂદિ કરવા લાગ્યા, માફી માગવા લાગ્યા, પોતાની ભૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા !

બહેનની આ વ્યગ્રતા જોઇ હુ દિગ્મૂઢ બની ગયો મે પૂછ્યુ 'બહેન ! શુ છે ? આ ધમાલ શુ ને માફી શાની ?'

'કેમ સાહેબ! આપને ખબર નથી ચામા ખાંડને બદલે મીઠુ ન ખાઇ ગયુ છે તે?' એમણે જરા ધીરા બની, વાતનો ઘટસ્ફોટ કર્યો

આ સાભળી મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો

બહેને તો કહેવાનુ ચાલુ જ રાખ્યુ "સાહેબ! મારે નિકટના એક સબધીના લગ્નમાં જવાનુ હતુ મારુ મન એમા ગૂથાયેલુ હતુ ધૂનમાં ને ધૂનમા ખાંડની બરણીને બદલે મીઠાની બરણી મારા હાથમા આવી ગઇ ને આવી ભયકર ભૂલ મારાથી થઇ ગઇ આ તો અમે ચા પીધી ત્યારે અમને ખબર પડી."

બહેન બોલતી હતી ત્યારે પણ મને તો એક જ વિચાર આવતો હતો આચાર્ય મહારાજશ્રીના સ્વાદવિજયનો ને ગભીરતાનો! બહેન કહે છે કે ચામા મીઠુ પડયુ છે પણ પૂજ્યશ્રીએ તો એનુ સૂચન પણ અમને ન કર્યું સૂચન ન કર્યું એ તો ઠીક, પણ એમના પ્રશાન્ત મુખ પર આવી ખારી ચા વાપરવા છતા એ જ સ્વસ્થતા હતી.

બહેનને સાન્ત્વન આપી હુ આચાર્યશ્રી પાસે ગયો મે કહ્યુ 'સાહેબ! ચામા ખાડને બદલે મીઠુ નાખેલુ હતુ, છતા આપશ્રીએ કઇ કહ્યુ પણ નહિ!'

ગુલાબી હાસ્ય કરી એમણે કહ્યુ 'રોજ ગળ્યો ચા, તો કોક દિવસ ખારો પણ હોય ને? આનાથી પેટ સાફ આવશે નુકશાન શુ થવાનુ છે? અને ખરુ પૂછે તો ખારુ ને મીઠુ તો (જીભનુ ટેરવુ બતાવતા એમણે કહ્યુ) આ જીભલડીને લાગે છે પેટમા તો બન્ને સરખા જ છે માલ ખરીદનાર વેપારી કરતાય દલાલનુ તોફાન વધારે હોય છે પેટ માલ ખરીદનાર વેપારી છે જીભ તો વચ્ચે દલાલ છે, એ જ વધારે તોફાની છે એ તોફાનીના પજામા ફસાઇએ નહિ, ને એને જ કાબૂમા રાખી લઇએ, એનુ નામ જ સયમ!'

આ વચન સાભળી મારા નયનો એમને નમ્યા

રૂપનો ગર્વ

સૌંદર્યના ભારથી લચી પડેલી ઉષા સામે આંગળી ચીંધી ઇન્દ્રરાજે દેવોને કહ્યુ "આનું રૂપ તમને રંભા અને રતિ કરતા પણ વધારે લાગતુ હશે ઉષાના સૌન્દર્યમા ફૂલની નાજુકતા અને કમળના સોહામણા રંગો દેખાતા હશે, પણ સનતનગરના માર્દવ-ભર્યા અપ્રતિમ સૌન્દર્ય આગળ આ સૌન્દર્યને સરખાવીએ તો પાણી પણ કલંકિત થાય સનત એટલે રૂપનો રાશિ, એનો દેહ એટલે પૂનમનો ચાદ, એની આંખો એટલે કમળની પાંખડીઓ. એ રૂપાળા માનવદેહ આગળ દેવોની કાયા પણ કદરૂપી લાગે! સનત ભારતવર્ષનો ચક્રવર્તી છે, પણ હું તો કહુ છુ કે એ સૌન્દર્યમા તો ત્રિભુવનવિજયી ચક્રવર્તી છે"

આ સાભળી દેવો મનમા વિચારી રહ્યા 'મોટા માણસો પ્રશસા કરવા બેસે એટલે એની મર્યાદા જ નહિ એ કાગને વાઘ કહે તોય લોકો એની વાતમા સમતિ આપે પણ આપણો તો દેવ! આપણું હૃદય અસત્યનો સત્કાર કેમ કરે?'

અને વિજય અને વૈજયત-બન્ને મિત્રો આ વાતનું સત્ય જાણવા વિપ્રના વેશે હસ્તિનાપુરમા આવી પહોચ્યા તે વખતે ચક્રવર્તી સ્નાનાગારમા સુરભિમિશ્રિત તલથી અગમર્દન કરાવી રહ્યા હતા, દ્વારપાળે આવીને કહ્યુ

"પ્રભો ! આપના દર્શને દૂર દૂરથી કોઈ બે પ્રતાપી વિપ્રો આવેલા છે અને તેઓ કહે છે કે મહારાજાના દર્શન કર્યા પછી જ મોમા પાણી નાખીશુ -મે તેમને વાર્યા, પણ કહે છે કે અમારે તો હમણા જ દર્શન કરવા છે તો આવવા દઉ?'

રાજાના પારિજાતક જેવા કોમળ ઓષ્ઠ પર આછુ સ્મિત સ્ફૂર્યું, અને પવનના નાજુક સ્પર્શથી જેમ છોડ ઉપર રહેલુ ફૂલ નમે તેમ તેમનુ માથુ જરાક નમ્યુ

બન્ને વિપ્રો તરત ત્યા હાજર થયા સનતરાજનું રૂપ જોતા જ એ થીજી ગયા આહ! આ રૂપનો સાગર! રે, આ તે માનવ કે સૌંદર્યનો પિંડ! જેના રોમરોમમાથી લાવણ્ય નીતરી રહ્યું છે અને જેના સોનેરી ઝુલ્ફા ચપાના ફૂલનો ઉપહાસ કરી રહ્યા છે, એવા આ માનવરાજના અગો તો ઇન્દ્રે કરેલા વખાણ કરતાં લક્ષગણા અધિક સુંદર છે'

આવેલા પ્રવાસીઓને વિચારમગ્ન જોઈ સનતે પૂછ્યુ "વિપ્રવર! શુ વિચારો છો?"

આ શબ્દનો મીઠો રણકો સાભળી દેવે કહ્યુ "મહારાજ! આપના રૂપનો વિચાર કરીએ છીએ આ રૂપ તો દેવોને પણ દુર્લભ છે!"

પોતાની પ્રશસા સાભળી ચક્રવર્તીની પાટલા જેવી વિશાળ છાતી ફૂલી એના મુખ ઉપર લોહી ધસી આવ્યુ અને લાલ કમળ જેવો રગ એના વદન પર પ્રસરી રહ્યો 'રૂપ? રૂપ તો સ્નાનગૃહમા જોવાનુ ન હોય વિપ્ર! રૂપ તો રાજસભામા જોજો

વિપ્રોએ નમન કરી વિદાય લીધી અને મધ્યાહ્ને રાજ-સભામા હાજર થયા

સનત રત્નની મૂઠવાળા સોનાના સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા ચિનાશુકથી એનો દેહ મઢેલો હતો, ગળામા હાર, આગળીઓ પર

રત્નજડિત વીંટીઓ હતી, માથા ઉપર સૂર્ય-કિરણોની સ્પર્ધા કરતો રત્નમંડિત મુકુટ હતો પ્રવાલ જેવા ઓષ્ઠ પર મધુર સ્મિત હતુ

રૂપના ગર્વથી મસ્તક ઊંચુ કરીને સનતરાજે વિપ્રોને પૂછ્યુ "કેમ? સૌન્દર્ય-દર્શન પામ્યા ને?" વિવેકી વિપ્રોએ માથુ નકારમા ધુણાવતા કહ્યુ "મહારાજ! સૌન્દર્યની ઘડી તો વીતી ગઈ અત્યારે તો આપના સૌન્દર્યને કોરી ખાનાર કોટિ કોટિ ઝેરી જતુઓ આપના દેહના અણુએ અણુમા વ્યાપી ગયા છે! એનુ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એ છે કે આપ થૂકી જુઓ. પછી રાજભિષગ પાસે પરીક્ષા કરાવો આપના થૂકમા સહસ્ર રોગજતુઓ ખદબદતા જણાશે"

ઓહ! શુ મારુ શરીર રોગનુ મંદિર! આટલી વારમા રોગ વ્યાપી ગયો? ક્ષણવારમા નષ્ટભ્રષ્ટ થનારા આ સૌદર્યનો ગર્વ કેવો વ્યર્થ છે! સનતરાજના અભિમાનનુ વાદળ વિખરાઈ ગયુ સનતરાજનો વિલાસ શોકમા ફેરવાઈ ગયો એમનો દેહમદ-રૂપમદગળી ગયો. એ વિચારી રહ્યા રે! જે રૂપથી હુ ગર્વિત હતો, એ રૂપમા તો કુરૂપતા સમાયેલી છે! દેહના રૂપ ઉપર ગર્વ કરનાર મારા જેવો ગમાર જગતમા બીજો કોણ? દેહના રૂપમા લીનબની હુ આત્માના રૂપને ભૂલી ગયો. માણસનો જ્યારે વિનાશ આવવાનો હોય છે, ત્યારે જ એને રૂપનો ગર્વ આવે છે બસ! મારે આ નશ્વર દેહની મમતા ન જોઈએ દેહને દૂર કરીને પણ આત્માના અમર સૌન્દર્યને શોધુ

કર્મે શૂરા એ ધર્મે શૂરા બન્યુ રાજ્ય ને ભર્યા વૈભવને છોડી એ જ પળે સનતકુમાર ચક્રવર્તી જંગલની વાટે ચાલી નીકળ્યા

ગિરિ અને ગુફામા ખીણ અને ખાણમા એ ફરે છે એમની ફૂલ જેવી કોમળ પગની પાનીમાથી લોહીની ટશરો ફૂટી છે પણ એની એમને પરવા નથી તડકામા એ તપે છે શિયાળામા એ

ઠરે છે અને ઊની ઊની લૂમા એમનો દેહ શેકાય છે પણ સનત તો દેહ ભૂલી ગયા છે આત્મસૌન્દર્યની ખોજમા ઊંડા ઊતરી ગયા છે

એ વાત પર પાચ પાચ વસત ઋતુઓ વીતી ગઈ તપસ્વી સનત એક વૃક્ષ નીચે ધ્યાનમગ્ન બેઠા છે હરણાંઓ આખ ઢાળીને એમની પડખે બેઠા છે દૂર દૂર ઊભેલો ક્રૂર સિંહ પણ સનતની સમતામા સ્નાન કરી રહ્યો છે વાતાવરણમા મૈત્રીનુ, પ્રેમનુ, વાત્સલ્યનુ તેજ વિસ્તરેલુ છે ત્યા પેલા બન્ને દેવો વૈદ્યના રૂપે હાજર થયા નમન કરી કહ્યુ 'મહારાજ! અમે બે ધન્વતરી વૈદ્યો છીએ અમારા ઓષધના સેવનથી આપના રોગ તત્કાળ મટી જશે અમારુ ઓષધ સ્વીકારો'

સનતકુમારની કરુણાભીની આખો જરા પહોળી થઈ એમણે જમણા હાથની આગળી પોતાના ડાબા હાથ પર ફેરવી, અને જોત જોતામાં એટલા ભાગ ની એ ચામડી સુવાળી સુવર્ણવર્ણી થઈ ગઈ

સનતે કહ્યુ 'વિપ્રો! શરીરના રોગને મટાડવાની શક્તિ તો મારામા આવી ગઈ છે, એટલે મારે એની જરૂર નથી મારે તો અતરનો રોગ મટાડે એવુ ઓષધ જોઈએ છે બહારના રૂપને શુ કરવુ છે? એ રૂપ તો કુરૂપતામા પણ ફેરવાઈ જાય મારે તો આતમનુ રૂપ જોઈએ છે, કે જે પામ્યા પછી કદી કુરૂપતા ન આવે"

તપસ્વી સનતની આ સાધનાને ચરણે મસ્તક નમાવી વૈદ્યના વેશે આવેલા દેવો તેજના વર્તુલમા વિલીન થયા

*

રાજગૃહીના ઉદ્યાનમા શ્રેણિકને ભગવાન મહાવીરે કહ્યુ 'શ્રેણિક! માનવી જ્યારે કોઈ પણ વસ્તુનો ગર્વ કરે છે ત્યારે તે વસ્તુનો વિનિપાત થાય છે અને વિનિપાત થવાનો હોય છે ત્યારે માનવીને ગર્વ કરવાનુ મન થાય છે સનતના રૂપનો નાશ થવાનો હતો ત્યારે તેના મનમા ગર્વ આવ્યો, અને જ્યારે એ ગર્વ ગળી ગયો ત્યારે તેનુ સાચુ રૂપ ખીલી ઊઠ્યુ'

અર્પણ

ફ્રાન્સના માર્સેલ્સ શહેરમા ઇ સ ૧૭૨૦મા એકાએક મરકીનો રોગ ફાટી નીકળ્યો માણસો માખીની જેમ મરવા લાગ્યા સ્મશાનમા મડદાઓના ઢગ ખડકાવા લાગ્યા. માણસો રોજ એટલા મરે કે એને બાળનાર કે દાટનાર પણ ન મળે આખો પ્રાત મૃત્યુના મહાભયથી ધ્રુજી ઊઠ્યો. ડૉકટરોના બધા ઉપચારો બધા નિષ્ફળ ગયા. ઘણી વાર તો ડૉક્ટર દવા આપવા જાય કે તપાસવા જાય તો એ પોતે જ રોગનો ભોગ થઇ મૃત્યુશરણ થય મૃત્યુ મૃત્યુ ને મૃત્યુ, મૃત્યુ વિના બીજી વાત નહિ!

આ રોગના નિદાન માટે પ્રખ્યાત ડૉક્ટરોની એક સભા મળી. વિચારોની આપ-લે થઇ સૌ એક નિર્ણય પર આવ્યા 'આ રોગ સામાન્ય ઉપચારોથી મટે તેમ નથી મરકીના રોગથી મૃત્યુ પામેલા માણસનુ મડદુ ચીરીને જોયા વિના એનુ નિદાન અશક્ય છે'

પણ પ્લેગથી મરણ પામેલા માણસનુ મડદુ ચીરે કોણ? આવા ચેપી રોગના જતુઓથી વ્યાપેલા શરીરને ચીરવુ, એટલે યમને સામે પગલે નિમત્રણ મોકલવુ! યમને ભેટનાર વીર લાવવો ક્યાથી? સૌને જીવન વહાલુ! બિલાડીને ગળે ઘટ બાધે કોણ?

આખી સભા વિસર્જન થવાની અણી પર હતી, ત્યા એક ફુટડો યુવાન ઊભો થયો. એની આખમા કરુણાજળ હતુ, એના બિડાયેલા હોઠ પર નિર્ણય હતો એના વદન પર આકર્ષક રૂપ હતુ એના સ્વસ્થ દેહ પર મસ્ત યૌવન હતુ

વૃદ્ધ ડૉક્ટરો એને જોઇ રહ્યા અરે, આ હુનરી ગાયન

કેમ ઊભો થયો છે? આ પ્રસિદ્ધ ડૉક્ટર કાંઇ નવીન શોધ તો નથી લાવ્યો ના? સૌનુ ધ્યાન ડૉ હેનરી ગાયન તરફ હતુ

એ જરા આગળ આવ્યો, અને નમ્રતાથી કહ્યુ 'આપ જાણો છો કે પોતાના જીવનનો મોહ તજ્યા વિના બીજાને જીવન આપી શકાતુ નથી, અને જીવન આપ્યા વિના, આવી મહાન શોધો થતી નથી આપણા દેહના દાનથી હજારો ભાઇબહેનો અને માતાના આસુ અટકતા હોય તો હુ મારો દેહ આપવા તૈયાર છુ લો, આ મારુ વસિયતનામુ મારી પાછળ કોઇ જ નથી મારી આ મિલકત મરકીના દર્દીઓ માટે વાપરજો માણસના જીવનનો આથી વધારે સારો ઉપયોગ શુ હોય શકે?"

વૃદ્ધ ડૉક્ટરો એને જોઈ જ રહ્યા દેહની જે મમતા વયોવૃદ્ધો ન છોડી શકયા, તે એક યુવાને વાતવાતમા છોડી

એ તુરત ઓપરેશન ખડમા દાખલ થયો મરકીના રોગથી મૃત્યુ પામેલા માનવદેહને ચીરવા લાગ્યો કમકમાટી ઉપજાવે એવી દુર્ગન્ધ મારતુ મડદુ એ ચીરતો ગયો અને રોગનુ નિદાન કરતો ગયો જ તુઓના હુમલાનુ સ્થાન અને એના કારણોની ચિકિત્સા કરી, એની એક નોધ તૈયાર કરી એ નોધ એણે રાસાયણિક દ્રવ્યોમા મૂકી, જેથી અડનારને એનો ચેપ ન લાગે

એણે એનુ કાર્ય પૂર્ણ કર્યુ, પણ એનો દેહ તો તાવથી ક્યારનોય તપી ગયો હતો એ ઊભો થવા ગયો, પણ પ્લેગના જ તુઓએ ક્યારનોય એના દેહમા માળો બાધી નાખ્યો હતો એ ઢળી પડ્યો છતા એના મુખ પર સતોષ હતો કારણ કે પોતે શોધ સપૂર્ણ કરી હતી

હેનરી ગાયન ગયો પણ મરકીના રોગની શોધ એ પાછળ મૂકતો ગયો એની શોધે લાખો માનવોને જીવતદાન આપ્યુ આવા માનવીઓના અર્પણ-ગીત માતા ધરતી અવિરત ગાય છે

પુનિયો શ્રાવક

શ્રમણોની વાણીના નીર્મળા નીર પીને તૃપ્ત થયેલો પુનિયો આખાયે મગધમા પ્રસિદ્ધ હતો સતોષમા, સમતામા, સાદાઈમા અને સભ્યતામા એની જોડ ન મળે અતિથિ-સત્કાર તો એનો જ એક દિવસ પોતે ઉપવાસ કરી અતિથિને પ્રેમથી જમાડે, ને બીજે દિવસે એની પત્ની ઉપવાસ કરી અતિથિને સત્કારે એની મૂડી જુઓ તો માત્ર બાર દોકડા. રોકડા નહિ હો, દોકડા! માત્ર બે આના પણ એ બે આના આજના નહિ, ભગવાન વર્ધમાનના યુગના!

એને ત્યા એક દિવસ એક વિદ્યાસિદ્ધ અતિથિ આવ્યા પૂર્ણિમાનો દિવસ હતો અને પુનિયાને ઉપવાસ હતો એણે સાધર્મિકની પ્રેમથી ભક્તિ કરી

જમતા જમતા મહેમાને ઘરમા નજર કરી તો ઘરના ચારે ખૂણે અગિયારસ માટીથી લીંપેલા સાદા ઘરમા સ્વચ્છતા અને જમવાના થાળી-વાટકા સિવાય બીજુ કાઈ ના મળે સિદ્ધ પુરુષ વિચારી રહ્યા 'વાહ' દુનિયામા પુનિયાની નામના છે, જ્યારે ઘરમા તો કાઈ કહેતા કાઈ ના મળે, પણ એના હૈયામા કેટલુ બધુ ભરેલુ છે! આવી સ્થિતિમા પણ જમાડીને જમે છે! ઉપવાસ કરીને પણ સ્વાગત કરે છે! પુનિયા, તે તો કમાલ કરી!'

સિદ્ધપુરુષને થયુ મારી પાસે સિદ્ધિ છે, શક્તિ છે, તો કાઈક એને મદદ કરતો જાઉ આજ રાતે વાત-

પૂનમની રૂપાળી ચાદની આગણામા પથરાઈ હતી પુનિયો મીઠી નિદ્રા માણી રહ્યો હતો, કારણ કે એને ન હતો ચોરનો ભય કે ન હતો રાજાનો ભય એ તો અવધૂતોના અભય સામ્રાજ્યનો નાગરિક હતો!

સિદ્ધપુરુષ ઊભા થયા, રસોડામા ગયા, એમણે લોખડનો તવો લીધો ને પોતાની ઝોળીમા રહેલો પારસમણિ કાઢી પેલા લોખડના તવાને અડાડ્યો લોખડનો તવો સાવ સોનાનો થઈ ગયો

સવારે ઊઠી સિદ્ધપુરુષે કાશી ભણી પ્રયાણ આદર્યું

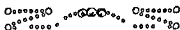
પ્રભાતે પુનિયાએ જોયુ તો પોતાનો તવો જ ન મળે ચૂલા પાસે રહેલા કાળા તવાને બદલે સુવર્ણનો તવો સૂર્યના સોનેરી કિરણોમા ચમકી રહ્યો હતો પુનિયાએ નિસાસો નાખ્યો એનાથી બોલાઈ ગયુ

"અતિથિ! તમે તો જુલમ કર્યો તમે તો ચમત્કાર કરી ગયા, પણ મારે નવા તવાનો ખર્ચ કાઢવો કયાથી? તમારો આ સોનાનો તવો મારે શુ કામનો? શાસ્ત્રોમા કહ્યું છે શ્રમ વિના મેળવેલુ ધન ધૂળ કરતા ય કનિષ્ઠ!

વખત વીતી ગયો જુદા જુદા તીર્થોની યાત્રા કરી સિદ્ધ-પુરુષ ફરી રાજગૃહીમા આવ્યા, અને પુનિયાના જ મહેમાન બન્યા બપોરે ભોજન પત્યા પછી અતિથિએ પોતાના પ્રવાસની મીઠી મીઠી વાતો કહી

પ્રવાસકથા પૂર્ણ થતા છાણા અને લાકડાના ઢગલા વચ્ચે છુપાવેલો સોનાનો તવો કાઢીને સિદ્ધપુરુષને આપતા પુનિયાએ કહ્યુ 'તમે યાત્રા કરવા નીકળ્યા છો કે કોઈને ખર્ચમા ઉતારવા? લો, આ તમારો તવો મારે એ ન જોઈએ તમને એમ કે ભાઈને મદદ કરતા જઈએ, પણ શ્રમ વિનાનુ સોનુ લઈએ તો સોના જેવી શુદ્ધ બુદ્ધિ પડી તવા જેવી કાળી થઈ જતા કઈ વાર લાગે? આજે અતિથિનુ સ્વાગત કરવા હૈયુ જે ઝખના કરે છે, પછી તે ઝખના રહે? એક વાર મફતનુ લેવાની આદત પડ્યા પછી માણસ જીવનભર મફતનુ જ શોધતો ફરે છે પછી તે ધનકુબેર થઈ જાય તોય એને આપવાનુ નહિ, લેવાનુ જ સૂઝે'

સિદ્ધપુરુષે પુનિયાને નમન કરી કહ્યુ 'મે વિદ્યા સાધવામા વર્ષોના વર્ષો ગાળ્યા, પણ સાચી વિદ્યા તો તમે જ મેળવી છે હુ ઘણા તીર્થે જઈ ઘણી નદીઓમા સ્નાન કરી આવ્યો, પણ મારો આત્મા તો અહીં જ નિર્મળો થયો છે હવે તો હુ એક જ માગુ જે સતોષને પામીને તમે આ સુવર્ણને પણ ધૂળ ગણ્યુ, તે સતોષનુ મને શરણ હો!'

બલિ

ગુજરાતના પ્રતાપી સિંહાસન પર આરૂઢ થયેલા રાજર્ષિ કુમારપાળના અંગે-અંગમા અહિંસાની ભાવના રમી રહી હતી હિંસાના અંધકારથી ત્રસિત બનેલા જગત પર અહિંસાનો પ્રકાશ લાવવાનુ એને સ્વપ્ન લાધ્યુ હતુ એને આ સ્વપ્ન આપનાર કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર હતા આ સ્વપ્નદ્રષ્ટાના ચીંધેલા માર્ગે કુમારપાળ ખૂબ જ ધૈર્ય ને શ્રદ્ધાથી આગળ વધી રહ્યા હતા

અહિંસાનો પ્રથમ પ્રયોગ એણે ગુજરાત ને સૌરાષ્ટ્ર પર કર્યો. આ પ્રયોગના પ્રતાપે જ્યારે અંગ, બંગ ને કલિંગમા બ્રાહ્મણો પણ માસાહાર કરતા, ત્યારે અહીંના નીચલા થરના માણસો પણ માસનુ નામ આવતા ધૃણા બતાવતા આ હવા ધીમે ધીમે રાજપૂતાના સુધી જામતી ગઈ અહિંસાનો પ્રકાશ નીચેના થરને પણ સ્પર્શી રહ્યો

એ દિવસોમા ગુર્જરેશ્વરના કુટુમ્બમા જ એક સમસ્યા ઊભી થઈ કુમારપાળની કુળદેવી કંટેશ્વરી આગળ વર્ષોથી નવરાત્રિના સાતમ, આઠમ અને નોમના દિવસે સેકડો પશુઓનો બલિ અપાતો બકરા અને પાડાઓનુ આ અર્ઘ્ય બંધ કેમ કરાય? અને બંધ થાય તો દેવીનો કોપ જાગે.

માતાજીનો વાર્ષિક ઉત્સવ દિન જેમ નજીક આવતો ગયો, તેમ ક્ષત્રિયોના મન મૂઝાવા લાગ્યા ચૌલુક્યક્ષત્રિયો માતાજીની પ્રસન્નતાથી જેટલા નિર્ભય હતા, એટલા જ એમના કોપથી ભયભીત હતા એમની દૃઢ માન્યતા હતી મા કોપે તો કા ચૌલુક્યવંશનો નાશ થાય, કા પરચક્રના આક્રમણથી પાટણ ધૂળ ચાટતુ થઈ જાય ,

સોના દિલ પર ભયની ઘટા જામી હતી

પર્વતના જેવી અડગતાને વરેલો કુમારપાળ પોતાની વીરતાભરી અહિંસા માટે સર્વસ્વને પણ હોડમા મૂકવા તૈયાર હતો એને શ્રી હેમચદ્રાચાર્યની પ્રતિભા અને માર્ગદર્શન પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો કુમારપાળ તો શુ પણ સમગ્ર પ્રજા કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચદ્રાચાર્યનુ નામ આવતા શ્રદ્ધા ને ભક્તિથી નમી પડતી.

માતાના ઉત્સવના એક દિવસ પહેલા આસો સુદ છઠ્ઠની નમતી સાજે સામતોની એક સભા મળી સૌ આચાર્યના આગમનની પ્રતિક્ષા કરી રહ્યા હતા ત્યા સૂર્ય જેવા પ્રતાપી અને ચદ્ર જેવા સૌમ્ય, કચન જેવા શુદ્ધ ને કમળ જેવા નિર્લેપ આચાર્ય આવ્યા સૌ એમને માન આપવા ઊભા થઈ ગયા. આચાર્ય પોતાના આસન પર બેઠવાથા વાતાવરણમા ભવ્યતા જાણે સાકાર થઈ રહી હતી

ઘનઘોર વાદળો ચીરીને જેમ પ્રત્યૂષ પ્રગટે તેમ આચાર્યની સૌમ્ય વાણી પ્રગટી

'પ્રજાજનો! માને ભોગ તો ધરવો જ પડે. બલિ આપ્યા વિના કાઈ ચાલે? પશુઓની સાથે આ વર્ષે તો મીઠાઈ પણ વધારે ધરો કુળદેવીને પ્રસન્ન રાખો. માનો કોપ કેમ વેઠાય? બલિ આપો, જરૂર આપો।"

માસભક્ષી પૂજારીઓના હૈયા તો નાચવા લાગ્યા. આ શુ કહેવાય? અહિંસાના ઉપાસક આચાર્ય સ્વહિંસામા સમ્મતિ આપે? પણ કુમારપાળના દિલમા એમના માર્ગદર્શન પર દૃઢ શ્રદ્ધા હતી

આચાર્ય ફરી બોલ્યા

'બલિ આપો, પણ હાથ હેઠીથી મારીને નહિ જીવોને ધરવા હોય તેમને માતાજીના ચોકમા જીવતા જ

દો અને મંદિરનાં દ્વાર બંધ કરો. માતાજીને ઇચ્છાનુસાર ભોગ લેવા દો. આજ સુધી તમે મડદાઓનો ભોગ ધર્યો. આ વખતે જીવતાઓને જ ધરો. પશુઓના અક્ષત દેહને માતાના ચરણોમાં ધરશો તો માતા વધારે પ્રસન્ન થશે !'

વાત વ્યાજબી હતી. પ્રયોગ સુંદર હતો. ભલે માતાજી સ્વહસ્તે બલિ સ્વીકારી લે. એ દિવસે પશુઓને જીવતા મંદિરમાં પૂરવામાં આવ્યાં. બહાર બધા ભક્તો ભજન કરતા રાત્રીજાગરણ કરતા રહ્યા.

સાતમનું પ્રભાત હતું. ભગવાન સૂર્યનારાયણ માતાજીના મંદિર પરના સુવર્ણ કળશમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈ રહ્યા હતા, ત્યારે મંદિરને દ્વાર માણસ માતું નહોતું. પાટણના નાગરિકો રાત્રે ધરેલા બલિનું શું થયું, તે જોવા ઊભરાયા હતા.

ગૂર્જરેશ્વરની આજ્ઞા થતાં કિચૂડ કિચૂડ કરતાં મંદિરનાં મુખ્ય દ્વાર ખુલ્યાં ને મંદિરની બંધિયારી હવામાં મૂંઝાઈ ગયેલાં નિર્દોષ પશુઓ બેં બેં કરતાં બહાર ધસી આવ્યાં !

પૂર્ણ પ્રેમ ને ભક્તિથી માતાને નમન કરી, રાજા કુમારપાળે કહ્યું : 'કહો, પ્રજાજનો ! બલિ કોને ખપે છે? માતાને કે પૂજારીઓને ? મા તે મા છે. મા પોતાનાં નિર્દોષ ને મૂગાં બાળકોના પ્રાણ લે ખરી ? માંસભૂખ્યો માણસ માના નામે ક્રૂર હિંસા ભરેલો બલિ ધરે છે, ને અંતે તો પોતે જ એનો ઉપભોગ કરી જાય છે. કરુણાળુ દેવોના નામે આવો અત્યાચાર ! જય હો કરુણાળુ કુળદેવીનો !'

કુમારપાળનો જયનાદ ઝીલતા પૂજારીઓના મુખ પર ખિન્નતા હતી.

પ્રજાના નેત્રોમાં પ્રસન્નતા હતી.

કુમારપાળના આત્મામાં અહિંસા પ્રત્યેની અણનમ શ્રદ્ધા હતી.

સંસ્કૃતિને ઘડનારા શિલ્પી

વસંતોત્સવનો નોહામણો દિવસ હતો. ગૂર્જરપતિ ભીમદેવની હાજરીમાં ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ તીરંદાજો તીરંદાજી ખેલી રહ્યા હતા. પાટણની પ્રજા આ શૂરવીરોને આનંદથી જોઈ રહી હતી. છેલ્લે એક નિશાન ગોઠવવામાં આવ્યું અને એ નિશાનને જે વીંધે તેને માટે ઇનામ જાહેર થયું. તીરંદાજોની આમાં કસોટી હતી, કારણ કે નિશાન ઘણું દૂર હતું. એક પછી એક તીરંદાજો આવતા ગયા અને નિશાનને તાકતા ગયા. પણ નિશાન કોઈથી ય ન ભેદાયું.

એવામાં ખભે ધનુષ્ય નાખીને એક અજાણ્યો યુવાન આવતો દેખાયો. પહોળી છાતી, ગોળ ગોળ ગમતા ઝૂલતા બાહુ અને વજ્ર જેવો દેહ સાદા વસ્ત્રોમાં છુપાયેલો હતો. એણે આવી, રાજાને વિનયથી નમન કર્યું. ભીમદેવે એની સામે જોયું તો, શ્યામ ઘટાદાર દાઢીમૂછમાં પૂનમના ચાંદ જેવું એનું પ્રકાશિત મુખ હસી રહ્યું હતું. રાજાએ કહ્યું, 'યુવાન! તારા તીરને પણ આ નિશાન પર અજમાવી જો.'

યુવાન ચાર ડગલાં આગળ આવ્યો. પોતાની કાયાને જરા ટટ્ટાર કરી અને ધનુષ્યને નમાવ્યું. પોતાના કાન સુધી પણછ ખેંચી લાક્ષણિકતાથી તીર છોડ્યું અને એક ક્ષણમાં તો એ નિશાન ભેદીને ગગનમાં અદૃશ્ય પણ થઈ ગયું.

રાજાના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. એક વણિકમાં આવું બળ અને આવી કળા!

ભીમદેવે તીર ક્યાં ગયું છે એ શોધવા સૈનિકને મોકલવા માંડ્યો ત્યારે યુવાને કહ્યું 'મહારાજ! માણસને નહિ, ઘોડેસ્વારને મોકલો, નહિ તો એ સાંજે પણ પાછો નહિ આવે.'

બાર માઈલની મજલ કરી, હાંફતો ઘોડેસ્વાર તીરને હાજર કરતાં કહેવા લાગ્યો, 'છ માઈલ દૂર જઈ આ તીર પડ્યું હતું.'

આશ્ચર્યમાં ડૂબેલા રાજાએ પૂછ્યું, 'યુવાન, તારું નામ?'

દો અને મંદિરના દ્વાર
લેવા દો આજ સુધી તમે
જીવતાઓને જ ધરો પશુ
ધરશો તો માતા વધારે પ્રસ

વાત વ્યાજબી હતી પ્ર
સ્વહસ્તે બલિ સ્વીકારી લે
મંદિરમાં પૂરવામાં આવ્યાં બહા
રાત્રીજાગરણ કરતા રહ્યા

સાતમનું પ્રભાત હતું ભગવા
મંદિર પરના સુવર્ણ કળશમાં પોતાનું
હતા, ત્યારે મંદિરને દ્વારે માણસ
નાગરિકો રાત્રે ધરેલા બલિનું 'શું થયું,

ગૂર્જરેશ્વરની આજ્ઞા થતાં કિચૂડ કિ
મુખ્ય દ્વાર ખુલ્યાં ને મંદિરની બધિયાર
ગયેલા નિર્દોષ પશુઓ બે બે કરતાં બહાર

પૂર્ણ પ્રેમ ને ભક્તિથી માતાને નમન કરી,
કહ્યું 'કહો, પ્રજાજનો ! બલિ કોને ખપે છે ? મા
ઓને ? મા તે મા છે મા પોતાનાં નિર્દોષ ને મૂ
પ્રાણ લે ખરી ? માંસભૂખ્યો માણસ માના નામે
ભરેલો બલિ ધરે છે, ને અંતે તો પોતે જ એનો
કરી જાય છે કરુણાળુ દેવોના નામે આવો અત્યાચાર !
કરુણાળુ કુળદેવીનો !'

કુમારપાળનો જયનાદ ઝીલતા પૂજારીઓના મુખ
ખિન્નતા હતી

પ્રજાના નેત્રોમાં પ્રસન્નતા હતી
કુમારપાળના આત્મામાં અહિંસા પ્રત્યેની અણનમ શ્રદ્ધા હતી

સંસ્કૃતિને ઘડનારો શિલ્પી

વસંતોત્સવનો સોહામણો દિવસ હતો ગૂર્જરપતિ ભીમદેવની હાજરીમા ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ તીરંદાજો તીરંદાજી ખેલી રહ્યા હતા પાટણની પ્રજા આ શૂરવીરોને આનંદથી જોઈ રહી હતી છેવટે એક નિશાન ગોઠવવામા આવ્યુ અને એ નિશાનને જે વીંધે તેને માટે ઇનામ જાહેર થયુ તીરંદાજોની આમા કસોટી હતી કારણ કે નિશાન ઘણુ દૂર હતુ એક પછી એક તીરંદાજો આવતા ગયા અને નિશાનને તાકતા ગયા પણ નિશાન કોઈથી ય ન ભેદાયુ

એવામા ખભે ધનુષ્ય નાખીને એક અજાણ્યો યુવાન આવતો દેખાયો પહોળી છાતી, ગોળ ગોળ મમલ ઝૂલતા બાહુ અને વજ્ર જેવો દેહ સાદા વસ્ત્રોમા છુપાયેલો હતો એણે આવી, રાજાને વિનયથી નમન કર્યું ભીમદેવે એની સામે જોયુ તો, શ્યામ ઘટાદાર દાઢીમુછમા પુનમના ચાંદ જેવુ એનુ પ્રભાશિત મુખ હસી રહ્યુ હતુ રાજાએ કહ્યુ, 'યુવાન! તારા તીરને પણ આ નિશાન પર અજમાવી જો

યુવાન ચાર ડગલા આગળ આવ્યો પોતાની કાયાને જરા ટટ્ટાર કરી અને ધનુષ્યને નમાવ્યુ પોતાના કાન સુધી પણછ ખેંચી લાક્ષણિકતાથી તીર છોડયુ અને એક ક્ષણમા તો એ નિશાન ભેદીને ગગનમા અદૃશ્ય પણ થઈ ગયુ

રાજાના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો એક વણિકમા આવુ બળ અને આવી કળા!

ભીમદેવે તીર કયા ગયુ છે એ શોધવા સૈનિકને મોકલવા માંડયો ત્યારે યુવાને કહ્યુ 'મહારાજ! માણસને નહિ, ઘોડેસ્વારને મોકલો, નહિ તો એ સાંજે પણ પાછો નહિ આવે'

બાર માઈલની મજલ કરી, હાંફતો ઘોડેસ્વાર તીરને હાજર કરતા કહેવા લાગ્યો, 'છ માઈલ દૂર જઈ આ તીર પડયું હતુ'

આશ્ચર્યમા ડૂબેલા રાજાએ પૂછયુ, 'યુવાન, તારુ નામ?'

વણિકે નમ્રતાથી નમન કરી કહ્યુ 'લોકો મને વિમળ કહે છે'

થોડા દિવસમા પાટણની પ્રજાએ સાભળ્યું કે, વિમળ મત્રી છે

પણ આજ તો આબુના દેવભવન જેવા ભવ્ય મંદિરો જોઇ આખુ જગત કહે છે એ વિમળ મત્રી ભલે હોય, એ તો સસ્કૃતિને ઘડનારો એક મહાન્ સ્વપ્નદ્રષ્ટા શિલ્પી હતો

પ્રેમના ટેભા

ભાવનગરના મહારાજા એક સતના દર્શને ગયા સત પાસે એ બેઠા હતા, ત્યારે ઓચિંતી એની નજર સતના અગરખા પર ગઈ ભારે કસબથી એ સીવેલુ હતુ એના બખિયા ને ટેભા ભારે કલામય હતા એને સીવનારો દરજી પણ પાસે જ બેઠો હતો રાજાએ બહાર નીકળતા દરજીને પૂછ્યુ 'આ અગરખુ તમે સીવ્યુ કે?' દરજીએ હા કહી

રાજા કહે 'મને પણ આવું જ સીવી આપો તમે માગશો એટલી મજૂરી મળશે પણ યાદ રાખજો ટેભા તો આવા જ જોઈએ'

દરજીએ કહ્યુ 'અન્નદાતા! આપને માટે કામ કરુ અને એમા ખામી હોય! અઠવાડિયા પછી ઘણી જ ખતથી તૈયાર કરેલુ સુદર ટેભાવાળુ અગરખુ દરજીએ હાજર કર્યું રાજાએ જોયુ એ ખુશ થયા એની કલા પર મુગ્ધ થયા પણ સતના અગરખા જેવા વ્યવસ્થિત ને એકધાગ ટેભા એમા ન હતા

રાજાએ કહ્યુ 'કામ સારુ છે તમે તમારી કલા બતાવી છે, પણ આ ટેભા પેલા સતના અગરખા જેવા તો નથી જ'

દરજીએ કહ્યુ 'અન્નદાતા! મે હાથથી, આખથી, મારી આવડતથી થાય એટલુ કામ કર્યું છે પણ પેલા અગરખામા તો આ બધાની માથે મારા હૃદયનો પ્રેમ પણ કામ કરતો હતો. એટલે હુ શુ કરુ? પ્રેમના ટેભા ફરીફરી ક્યાથી લાવુ?'

